100

APOLOGETICA DISSERTATIO DE IVRIS VTRIVSQVE ARCHITECTIS, IVSTINIANO, TRIBONIANO, GRATIANO ET S. RAYMVNDO;

AVCTORE
IOANNE CHIFLETIO, IC. Veſontino,
Sereniſſimo Archiduci LEOPOLDO
à Sacris Oratorij.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA
BALTHASARIS MORETI.
M. DC. LI.

PERILLVSTRI AC GENEROSO

DOMINO

D. DIDACO LOPES DE VLLOA,

BARONIS LIMALIANI,
INCLYTI MVSAGETÆ
FILIO MAIORI NATV,
PALLADIS VTRIVSQVE
EXIMIO CVLTORI,

Ioannes Chifletius.

HANC ad Te Diſſertationem reuerti tam æquum eſt, quàm ex mari obortas aquas in ipſum reuolui. Littus Oceani Iuris vnà legebamus in copioſiſſimâ Ill^mi Parentis Tui Bibliothecâ, omnium facultatum

& ſcientiarum Theſauro verè magno; cuius primaria capita primum iure ſibi vendicant locum Genij illi Iuſtitiæ præſides, mortui, vt ita dicam, Senatores, humanæ ſocietatis arbitri, Iureconſultorum Principes, digni omni veneratione & ſæculorum ſequentium obſeruantiâ: cùm ecce etiam non obſcuræ notæ Scriptores, ceu piratico lembo vecti, Nauarchos noſtros maledictis concidere & vexare contumelijs. Adeò lubentiùs homines aliena errata quàm beneficia meminimus. Nimirum, Tribonianus atheus fuit, impius, Chriſtiani cultus ex profeſſo hoſtis: indoctus, ſimplex, ſtolidus ac planè rudis Iuſtinianus: miſellus compilator Gratianus: imprudentior Raymundus in Decretalibus colligendis; aliaque eiuſmodi critico ingenio ac mordaci nimiùm affinia. Erant ad manum quot plutei veſtri tot clypei; è quibus Te vel maximè

ximè excitante pauculos hoſce, quos eorum telis opponerem, ſtatim arripui, & lubens ſub Tui nominis auſpicijs opere tumultuario in eorum defenſionem incubui, qui rationem parauerunt ac viam quâ diſciplinæ breuiùs & faciliùs ordine traderentur, pluſque illis attulêre commodi atque lucis, quàm qui multarum rerum copiam in eas inuexerunt. Sine immoderato ſtudio, ſine odio rem exequor, ſententiam non ex ambitione, ſed ex vero dicturus, non ingenio aut eruditione fretus, ſed frequenti Auctorum appellatione; vt quò rariùs meis verbis loquar, eò minùs ſuſpicione laborem, auctoritate ampliùs roborer. Tu defende quoque, & ſacris Themidos initiatus nimiam cenſuræ ſeuerioris libertatem compeſce. Tuum hoc eſt, Hiſpanum eſt, & priſcæ humanitatis; ita enim in rem meam transfero verba Senecæ Philoſophi, qui

qui patriam habuit Cordubam, veterem illam florentemque in Hiſpaniâ Bœticâ coloniam: *Multum egerunt qui ante nos fuerunt, ſed non peregerunt; ſuſpiciendi tamen ſunt. Quam venerationem præceptoribus meis debeo, eamdem illis præceptoribus generis humani. Si Conſulem videro, aut Prætorem, omnia quibus honor haberi ſolet faciam, equo deſiliam, caput adaperiam, ſemitâ cedam. Quid ergo?* non dicam Catonem aut Lælium, ſed Iuſtinianum ſapientiſſimum Imperatorem, & doctiſſimum eius Quæſtorem Tribonianum; Gratiani labores tot Interpretum lucubrationibus illuſtratos; Raymundum Barcinonenſem, nobilitate generis, eruditione ac ſanctitatis laude clariſſimum, *in animum meum ſine dignatione ſummâ recipiam? Ego verò illos veneror, & tantis nominibus ſemper aſſurgo.* Decet hæc modeſtia & grati animi ſignificatio non litteratos modò, ſed etiam illuſtri

Epiſt. LXIV.

ſan-

ſanguine natos ; Teque adeò, qui eos habuiſti progenitores, quorum virtus vno Orbe claudi neſcia, egredi fines Europæ noſtræ veluti anguſtos debuit. Auus ſiquidem Tuus Antonius (nam Maiores cogere intra vnius Epiſtolæ breuitatem nequeo) Vlloano apud Gallæcios genere oriundus, ac multas inſigneſque familias auitâ nobilitate complexus, rebus præclarè geſtis notiorem ſe poſteritati reddidit, cùm non poſſet eſſe nobilior, ſibique haberet cognomines Comites, Marchiones, ac deinde Magnates Hiſpaniæ, pari affinium dignitate. Europam itaque emenſus, in Aſiam vſque penetrauit, quam cùm ſui admiratione nominis & rectè factorum gloriâ compleſſet, in Americam perrexit, vbi apud Braſilianos præſertim (maiori dubites Dei gloriâ, an Regis ac Patriæ emolumento) Gentilium res atque fortunas debilitauit,

Chri-

Chriſtianorum confirmauit,erexit; medioque in ſtrepitu armorum bellicæ virtuti ſtudium Religionis adiungens, Baptiſmo tingi curauit barbarorum quamplurimos: nec victoriarum quas reportauit, trophæorum quæ retulit, monumentum, Arcem munitiſſimam dumtaxat, ſed Ædes etiam duas Parochiales, quas Chriſtiani hodieque frequentant, longè illuſtriori vſu atque oſtentatione condidit. Vnde *ob eius aucta in dies merita; & illuſtrem Vlloanorum originem, fidem, fortitudinem, experientiam*, PHILIPPVS IV. Hiſpaniarum & Indiarum Rex potentiſſimus, Ill^mum Parentem Tuum, Limaliæ in Brabantiâ Baronem appellauit, FERDINANDVS III. Romanorum Imperator, S. R. I. Marchionem: quorum auctoritate omnia generis, honoris, nominis inſignia atque ornamenta comprehendi certum eſt. Ita enim præfatur Diplomati ſuo

Regum

Regum Maximus: *Nobis innotuêre bona* M. DC. XXXIII.
& grata obſequia, quæ charus noſter & fidelis Thomas Lopes de Vlloa, Dominus de Limale, Bierges & Capellæ Sancti Lamberti, à Conſilijs noſtris bellicis in Belgio, & Ærarij noſtri militaris Summus Præfectus, Nobis præſtitit; peculiarem in eo oſtendens affectum ſuum, Prædeceſſorum ſuorum exemplo, & nominatim Antonij Lopes de Vlloa eius Parentis, qui & ipſe Coronæ noſtræ multa & laudabilia præſtitit obſequia, præſertim in Braſiliâ, vbi Arcem conſtruxit, & fortiter defendit plurimis copijs & proprijs impenſis, graſſantibus ibidem bellorum tumultibus; pro cuius reductione ad obedientiam Prædeceſſorum noſtrorum multum contulit, & in multis alijs occaſionibus noſtri obſequij non mediocrem bonorum ſuorum partem impendit. Præterquam quòd prædictus Thomas Lopes de Vlloa deſcendat legitimè, lineâque directâ & maſculinâ, ex antiquâ & Illuſtri Domo Vlloanorum in noſtrâ ditione & Re-

gno Gallæciæ; è quâ multi prodière magni & ſtrenui viri, quiq; inſignia Coronæ noſtræ præſtiterunt obſequia. FERDINANDVS verò
M. DC. XLVI. Romanorum Imperator: *Edocti*, inquit, *fide dignis teſtimonijs, Thoma Lopes de Vlloa, Baro de Limale, eâ te proſapiâ ortum eſſe, quæ vti à multis retro ſæculis illuſtrem inter ſuos locum decuſq; obtinuerit, ita in conſtantiſsimâ erga Reges & Principes ſuos, tum ſacrum quoque Romanum Imperium, atque vniuerſam noſtram Auſtriæ Domum, fide, obſeruantiâ & deuotione perſtiterit; quos inter Pater tuus Antonius Sereniſsimæ Coronæ Hiſpaniæ, in Braſiliâ præcipuè Arcem exſtructam, graſſantibus ibidem tum bellorum motibus, plurimis copijs, proprijſq; ſumptibus & impenſis, cum non exiguâ fortunarum ſuarum iacturâ ſtrenuè defenderit ac conſeruarit, egregio ſingulariq; ad poſteritatem exemplo: cuius laudabilibus veſtigijs tu quoque gnauiter inſiſtens, domeſticum illud decus præclariſsimis obſequiorum*

tuorum

tuorum ſtudijs eouſq; protuleris, vt à Sereniſſimo Conſobrino noſtro Hiſpaniarum Rege Catholico non modò apud Belgas in Conſiliarium ſuum, rerum publicarum ærarijq; militaris Summum Præfectum, verùm etiam Liberorum Baronum cœtui ac numero aggregari meritus ſis. Vnde & Nos confiſi, te deinceps quoque nullam de Nobis, Sacro Imperio, vniuerſâque noſtrâ Auſtriæ Domo benemerendi occaſionem neglecturum, prætermittere ſanè noluimus, quin ad perpetuum & numquam intermoriturum gratiæ noſtræ Cæſareæ erga te totamq; poſteritatem tuam legitimam ſtatuendum monumentum, amplioribus te honorum titulis & ornamentis augendum & cohoneſtandum ſuſciperemus. Ex certâ itaque ſcientiâ, animo benè deliberato, ſano ac maturo accedente conſilio, deq; Cæſareæ noſtræ poteſtatis plenitudine, te Thomam Lopes de Vlloa, omneſq; & ſingulos liberos, heredes, poſteros ac deſcendentes tuos legitimos natos, æternâque

 ſerie

ſerie naſcituros in infinitum, Noſtros & Sacri Romani Imperij Marchiones creauimus, fecimus & nominauimus, tituliſq; honore & dignitate Marchionum auximus, amplificauimus, inſigniuimus, condecorauimus; quemadmodum vigore præſentis Noſtri Diplomatis Imperialis creamus, facimus, nominamus, augemus, amplificamus, inſignimus & condecoramus; voſq; omnes & ſingulos ordini, gradui, ſocietati, collegio, atque communioni eorumdem adiungimus.

Illud itaque ſuſpiciendum magis,

Quòd tot nominibus cùm ſis generoſus auorum,

Exuperes morum nobilitate genus;

& Muſis addictus manſuetioribus, non minus litterarum quàm armorum præſidem Mineruam colas. Hoc enim quidquid eſt operis, facilè quiuis intelliget, ſpecimen eſſe dumtaxat excerptorum Bibliothecæ Veſtræ; quo nomine appellitamus ea quæ ex libris veluti

veluti flores extrahimus. Ijs nimirum locum vnde hæc educta atque excerpta ſunt, quaſi Σοφίας ἱεροφυλακεῖον, ſeu *Sapientiæ ſacrarium*, coronare mens fuit, atque eius faſtigio imponere Στεφανώτρίδα βίβλον, *Papyrum coronariam*. Exile quidem munus, ſed quo nihilominùs, extremâ iam ætate cùm in Ægyptum nauigaſſet, delectatum Ageſilaum Regem Theophraſtus ait, διὰ τὴν λιτότητα τῶν στεφάνων, *propter exilitatem coronarum*: eaſque illum petijſſe à Rege cùm inde nauigaret. Addit Plutarchus, famâ celeberrimi nominis excitos Ægyptios conueniſſe ad hominem ſpectandum, miratoſque eſſe, quòd munera vilia reiectis pretioſis acciperet. Eamdem à Te vt expectem gratiam facit humanitas illa Tua ſingularis, quâ de ſtudijs deque viris litteratis benè merendi Patris conſuetudinem ſequens, ad magna & ſublimia virtutis gradu tendis,

atque eum quem imitaris, refers, & eâdem naturæ propenſione, non tantùm moribus exprimis. Accipies igitur ſolitâ beneuolentiâ munuſculum litterarium, quod & Illmo Parenti offerre videor cùm Tibi. Bruxellæ VII. Ianuarij, Raymundi Barcinonenſis feſto die, M. DC. LI.

APPROBATIO CENSORIS.

REVERENDVS *admodum & clariſſimus Dominus* IOANNES CHIFLETIVS, *Ser^mo Archiduci* LEOPOLDO *à Sacris Oratorij, nimiam Iuriſconſultorum licentiam in Antiſtites vtriuſque Iuris eleganter exponit hac ſuâ Diſſertatione, atque etiam refellit elegantiùs, acutiùs; & verſat difficile argumentum more ſuo, hoc eſt eruditè, ſapienter, ornatè; vt publicam lucem mereatur iure quàm meritiſſimo. Ita cenſeo Bruxellis hac* III. *Nouembris* M. DC. L.

Antonius Sanderus S. Theol. Licentiatus, Canonicus & Scholaſticus Iprenſis, Librorum Cenſor.

INDEX CAPITVM.

CAPYT I. ADITVS *in Tractationem, ſeu futuræ Diſſertationis argumentum.* Pag. 1.

CAPVT II. *In Iuſtinianum Imperatorem, & eius Quæſtorem Tribonianum ad inuidiam comparatæ inuectiones.* 4.

CAPVT III. *Tribonianus defenſus aduerſus vituperatorum nimiam acerbitatem.* 15.

CAPVT IV. *Iuſtinianus Imperator doctrinâ & moribus verè magnus.* 31.

CAPVT V. *Refutatio eorum quæ in Gratianum & eius Decretum adduci ſolent.* 49.

CAPVT VI. *Raymundi Barcinonenſis, viri ſummi atque omnibus ſanctimoniæ notis illuſtris, doctrina ſingularis aſſerta aduerſus ineptum cauillatorem.* 60.

CAPVT VII. ET VLTIMVM. *Antiſtitum Iuris vtriuſque honores bonis artibus quæſitos, minimè ſugillandos eſſe.* 64.

DE

DE IVRIS VTRIVSQVE ARCHITECTIS, IVSTINIANO, TRIBONIANO, GRATIANO ET S. RAYMVNDO, APOLOGETICA DISSERTATIO.

CAPVT I.

Aditus in Tractationem, ſeu futuræ Diſſertationis argumentum.

I. *Illis habendæ gratiæ à quibus inſtitutus fueris.*
II. *Noui Iuris Architecti ab ipſis vtriuſque Prudentiæ ſtudioſis ſupra modum maledictis atque iniuriјs laceßiti.*
III. *Triboniani expoſtulatio apud Lipſium.*
IV. *Vanis hiſce opinionibus occurrendum.*

SI nauata Iuris vtriuſque Prudentiæ opera nonnullis aliquando ſaluti fuit; à quibus id accepimus, quo ceteris opitulari, & alios ſeruare poſſemus, hiſce profectò ipſi, quantum eſt ſitum in nobis, & opem ferre, & gratias immortales habere debemus. I.

 II. Sed

II. Sed quoniam humano malo liuor & inuidia pronis auribus excipiuntur, plerique pergentes non quà eundum erat, ſed quà alios ire intuebantur, nihil minus antiquum habuerunt, quàm quod ratio officij illorum poſtulabat. Quibus enim ludibrijs Antiſtitum vtriuſque Iuris grauiſſimam dignitatem & ampliſſimam auctoritatem exagitatam videmus? Hanc publicè atque in foro graphijs quotidie confodiunt.

Ut libet illudunt, lacerant impunè, manuſque
Tingunt magiſtri feriatas ſanguine:

Periſtephan. Hymno 8. cuiuſmodi minerual apud Prudentium Doctori ſuo Caſſiano iuuentus ingrata perſoluit. *Cicer. pro Planc.* *Nihil eſt tam volucre quàm maledictum; nihil faciliùs emittitur; nihil citiùs excipitur; nihil latiùs diſſipatur.*

III. Hinc in Satyrâ Menippæâ Lipſij, inter Iureconſultos clamores & confuſæ voces Triboniani audiebantur: *Ecce me infelicem! & ô vanos labores meos! non corrigunt me ſolùm, ſed corripiunt, quaſi malâ, imò nullâ fide in exſcribendis legibus verſatum. Quod ſanctum, quod immotum eſt, tangunt. Violatores maieſtatis, & vltore gladio puniendi.*

IV. Occurrendum itaque vanis hiſce opinionibus credidi, ipſiſque Iureconſultis conſulendum, ne contra ſe pugnent, velintque aliquando ab ingrati

animi

animi notâ liberari; cùm ſit illa exploratiſſimæ veritatis B. Ambroſij ſententia: *Primum ardorem diſcendi, nobilitatem eſſe magiſtri*: tantoque turpius gratiam ijs non referre à quibus inſtitutus fueris, quantò honeſtior cauſa referendæ: cuius etiam eſt obligatio aliqua naturalis, non quidem eiuſmodi vt vim habeat obligationis iuris naturalis, quam Ius gentium induxit; ſed quæ ab honeſtate naturæ ducitur, & apud bonos & claros viros ſatis habet momenti: *Quare hanc præſtare debemus*, inquit Franciſcus Connanus, *quamquam nec gentium nec ciuitatum Lege teneamur. Iudex autem nos condemnare eius rei nomine non poſſet; Lex verò ciuilis id poſſet conſtituere, quod fecit Lex Macedonum, quæ dedit in ingratos actionem.*

Lib. 2. de Virginib.

Lib. 1. Comment. Iuris Ciuil. cap. 11. num. 7.

CAPVT II.

In Iuſtinianum Imperatorem, & eius Quæſtorem Tribonianum ad inuidiam comparatæ inuectiones.

I. En probrorum portenta, quæ in doctiſſimum Cæſarum, & eius Quæſtorem paſſim congeruntur: *Tribonianus homo nocentiſſimus, auarus, Gentilitiæ ſuperſtitionis reus, ius quotidie nouum variumq; conſtituit.*

II. *Iuſtinianus Imp. indoctus ac planè rudis, ſæculo infeliciſſimo Iuri concinnando ſe accingit, vnius Triboniani ope & ingenio fretus.*

III. *Tribonianus pernicioſiſſimus aſſentator, atheus, in Codicem Iuſtinianeum leges inuehit ipſorum Auguſtorum qui Chriſtianam Religionem perſecuti ſunt.*

IV. *Hinc factum eſſe, vt ſtudium Ciuilis Prudentiæ Clericis & Regularibus interdiceretur.*

V. *Antonius Faber, Budæus, Duarenus, aliiq;, Triboniani facinora, audaciam atque inſcitiam notant.*

VI. *Iuſtinianus analphabetus, ſimplex, ſtolidus, more aſinino auriculas mouet.*

VII. *Franciſcus Balduinus deflet perturbationem Iuris à Iuſtiniano relicti: Triboniani flagitia, ſtultitiam atque audacem ignorantiam refert.*

I. FVERIT igitur, ſi Superis placet, in Aulâ Iuſtiniani homo quidam nocentiſſimus, immani auaritiâ, cui fides, decus, pietas, honeſta atque inhoneſta omnia quæſtui fuere; quid ad famam

famam ſui relinquere potuit, niſi memoriam ſcelerum ſuorum? Hunc Tribonianum fuiſſe aiunt Pamphylium neſcio quem, *pecuniæ ad miraculum auidum*, auctore Suidâ, *Ius pretio vendere ſolitum, impium, & omnibus modis à Chriſtianâ Religione alienum*; quem cùm Iuſtinianus Imperator Quæſturæ præfeciſſet anno Imperij ſui tertio, Gentilitiæ ſuperſtitionis reum agere coactus eſt, eique à populo ad cædem quæſito magiſtratum abrogare: ſed cùm exauctorato ſucceſſiſſet in paucos dies Baſilides, breuî ſedatis turbis, priſtinæ dignitati reſtitutus, ſic eam adminiſtrauit, vt homo auarus nullâ fide, nullâ iuſtitiâ Ius quotidie nouum variumque conſtitueret.

II. Hoc vno tamen auctore (quis ferat?) Ciuilis Prudentiæ diſciplina poſteris tradita eſt, certiſque finibus circumſcripta: quodque Iulius Cæſar, & nonnulli poſt eum Imperatores multò paucioribus in libris & ætate ingenioſiſſimorum hominum feraciſſimâ attingere auſi non erant, huius vnius ſuaſu atque impulſu Iuſtinianus Imp. indoctus ac planè rudis, longè pluribus in libris, & omnium bonarum artium interitu ac ſæculo infeliciſſimo aggreſſus eſt, vt hoc inſigni ac peraudaci facinore vetus verbum comprobaret; Ex imperitiâ audaciam, ex doctrinâ atque peritiâ dubitationem diffidentiamque gigni.

Franc. Hotmanus. Ægid. Perrinus aliíq; in Vitâ Iuſtiniani. Caſtellian. Cotta lib. de Iuriſperitis. Franc. Connanus Comment. Iur. Ciuil. lib. 1. c. 9. n. 4.

 III. Igitur

III. Igitur accinctus Operi, quod poſt homines natos difficillimum, maximeque arduum Romanis Sapientibus viſum erat, dum ſibi præclari adeò negotij curam à Principe non modò commiſſam, verùm etiam permiſſam intueretur; pernicioſiſſimus aſſentator multa illi velut auctori primo adſcribere non dubitauit, quæ multo ante Iuſtinianum tempore ab alijs Principibus Iuriſque conditoribus ſtatuta fuerant. Aſsidens Imperatori, teſte Procopio, vereri ſe vehementer affirmabat, ne ob ſingularem pietatem in cælum improuisò ſurriperetur. Ἦν δὲ ὁ Τριβωνιανὸς ἕλλην τε καὶ ἄθεος, inquit Heſychius Mileſius Procopij æqualis : *Erat quippe Tribonianus gentilis & atheus.* vnde Leges ſcribens nomine ipſius Iuſtiniani ea apponere verba conſueuit : *Noſtrum Numen: Noſtra ſanxit Æternitas*: impioſque Imperatores Zenonem & Anaſtaſium, ſententiâ Romani Pontificis è catalogo Imperatorum abraſos, penituſque damnatos, nihilominùs cum inſigni pietatis titulo in Legibus à Triboniano conſcriptis reperimus nominatos: cuius etiam ſtudio factum eſt, vt cùm Chriſtianorum Principum ſanctionibus Chriſtiana Religio abundaret, ſuis nihilominùs fauens Ethnicis Imperatoribus, Ethnicus ipſe Legum conditor atque collector in Codice Iuſtinianeo exſcripſerit Leges ipſorum

Rauard. lib. 4. Varior. c. 14.

Lib. de Viris Illuſtr.

De Conceptione Digeſtor. & l. vlt. C. de Epiſcopis & Clericis, *alijſq.* *Baronius anno Chriſti 529. n. 26.* *Contius cap 7. Lection.*

rum Auguſtorum, vt Diocletiani & aliorum, qui Chriſtianam Religionem perſecuti ſunt.

IV. Quamobrem ſummi Eccleſiæ Romanæ Pontifices, pœnâ anathematis propoſitâ, ſeueriſsimè prohibuerunt, Chriſti militiæ addictos, eiúſve Sacris initiatos, Legibus Ciuilibus operam dare; ne illarum ſtudio fierent putidi Legulei, cantores formularum, præcones actionum, aucupes ſyllabarum, implicandarum litium artifices, magiſque Iuris quàm Iuſtitiæ conſulti; & non tam æquitatis vindices, quàm textores laqueorum, quibus irretirentur miſeri litigantes; &, quod ſcitè Comicus dixit, *Legibus fundatas Reſpublicas Legibus euerterent*. Certè talem fuiſſe Tribonianum illum hominem Ethnicum, quo præcipuè vſus eſt Iuſtinianus ad colligendum & emendandum eum Codicem, quem à ſuo nomine Iuſtinianeum appellauit, monet Baronius. Hic enim homo pecuniæ quàm æquitatis ſtudioſior Ius pretio vendebat, ac pro illâ auctoritate quâ pollebat apud Iuſtinianum, Leges quotidie pro cuiuſque neceſsitate vel condebat vel antiquabat, prout famelicum canem (ſic eiuſmodi homines, qui non quale quid ſit quærunt, ſed quanti, [α] Seneca & [β] Bartolus appellant) aura benè nummati marſupij afflauiſſet.

Cap. Non magnoperè. *& cap. final.* Ne Clerici vel Monachi. *cap.* Statutum. *cap.* Vt periculoſa. *eod. in 6. cap.* Super ſpeculâ. de Priuileg. *Claud. Clemens lib. 2. Muſei, ſect. 1. cap. 10. Plautus in Tor.*

Vbi ſuprà.

[α] *Epiſt.* 115.
[β] *In l.* Omnes populi. *ff.* De Iuſtitiâ & Iure.

Eodem planè ſenſu Ludouicus Viues de cauſis

corru-

Lib. 7. corruptarum artium : *Quod,* inquit, *dicunt Tribonianum fuiſſe magnum & eruditione & prudentiâ & iudicio virum, non dubito; ſed hominem nec optimum, & quem Suidas ait conſueſſe Leges vendere pretio, & tales figere ac refigere, quales congruerent ijs qui plurimum numerarent.* Neque in eum clementior Cœlius Rhodiginus : *Erat,* inquit, *ſagacis vir ingenij & ad ſimulandum facti, impius quoque, & Chriſtiani cultus ex profeſſo hoſtis, auaritiæ cumprimis mancipatus; ſic vt ad omnem lucelli auram Leges fixerit ac refixerit : hic fraudes ſpirans, peſtifero afflatu Iuſtinianum Imp. ita infecerat, vt numquam moriturum perſuaderet, ſed viuum ſentientemque in cælum tranſlatum iri.*

Lection. Antiq. l. 22. c. 20.

V. Vin & iudicium Antonij Fabri? At quanti viri! Is paſsim Triboniani facinora, audaciam atque inſcitiam notat, & monet plus Iuris rationi tribuendum, quàm illi qui ſecum ipſe pugnans, multa de ſuo, nimiâ Iuris imperitiâ, ſtylo parum eleganti adiecerit; ab obſcuro ad obſcurius, ab abſurdo ad abſurdius gradum fecerit; quique inhumanas & impias manus veterum Prudentum ſcriptis intulerit, & barbarè loquens *cautelam* pro *cautione* ſcripſerit, aliaque eiuſmodi.

Lib. 8. Coniectur. c. 8. 9. 18. Lib. 10. cap. 20. Lib. 11. c. 1. Lib. 12. cap. 1. 16. & alibi paſſim.

L. Si debitori. ff. de Iudicijs.

Sed quid Duarenus? *Verum eſt,* inquit, *quod Budæus noſter dictitabat, Tribonianum acciſas nobis Pandectas,*

In Tit. de Pactis.

ctas, & mutilas veriùs quàm compendioſas tradidiſſe: adeò vt quotidie nobis diuinandum ſit in his, quibus, ſi veterum extarent monumenta, nihil erat futurum dilucidius. Neque tamen haſce reliquias, qualeſcumque ſint, ideò reſpuere & auerſari, ſed amplecti potiùs & boni conſulere debemus; ſimiamque illam imitari, quam ſcriptores quidam tradunt, cùm catulum quemdam ſuum pulchellum & carum amiſiſſet, alterum fœdiorem, quem priùs inuiſum habuerat, deperiiſſe.

Veterum etiam Interpretum ſimplicitatem, in Triboniano explicando mirè anxiam, ſugillat idoneâ ſimilitudine Bartholomæus Faius, Regius Lutetiæ Senator, vbi ait, *Cæptum illud confuſaneum, ineruditum ac redundans cùm ſcribendi tum profitendi Iuris genus paſſim à recentioribus Juriſperitis repudiari: neque iniuriâ; cùm in eo vix ſtudijs aſſequendo haud multum differre ab ijs videremur qui metalla veſtigant, quibus immenſos montes perforare, ingentem terræ vim eruere magnis impenſis ac laboribus neceſſe eſt, priuſquam vel ad plumbum veniant, qui argentum quærunt: ac plerumque ſpe eluſi, impenſam atque operam ſe perdidiſſe perquam grauiter ferunt, indignanturque. Atque vtinam Caio Cæſari egregia illa cogitata de Iure Ciuili ad certum modum redigendo, ac ex immenſâ diffuſâque Legum copiâ optima quæque neceſſaria in pauciſſimos libros conferendo proceſ-* *Præfat. in Comment. Iuris Ciuilis Franciſci Connani.*

ſiſſent. Nam vt Iuſtiniani multò pòſt Imperatoris par propè voluntas ſingulariſque ratio fuerit, præcipua quæque Conſultorum monumenta in centonem contrahendi, ne perpetuo alioquin intercepta opere, ſuas eximijs auctoribus laudes inuiderent; hæc tamen perfunctoria Triboniani & eius ſociorum opera acciſa veriùs quàm tentata adhuc ſupremam inſignis cuiuſdam artificis manum deſideret. Accurauêre Græculi illi ad Perpetui Edicti imitationem, ſolum titulorum ordinem, reliqua cuique titulo ſubiecta capita & reſponſa, deformi ſeu membrorum tranſpoſitione, non tam corpus quàm monſtrum è pluribus compoſitorum operum fragmentis effingentes, vltrò etiam confudêre. Et dubio procul eſt, quibus nullus ferè procurando eo, quem in ſe receperant, moderato ordine rerum & ſententiarum delectus fuerit, præſertim varijs & diuerſæ ſectæ auctoribus in vnum cogendis, non pauca inuicem obſtantia excidiſſe. Quin ita Architectum illum (Tribonianum intelligit) *parum ſincerè hîc verſatum: quippe Leges pretio fixiſſe ac refixiſſe Suidas teſtatur, Procopio iſtius obiecti fidem ſic eleuante, vt conceſſo interim auaritiæ crimine, pænè aſtruere videatur. Vtcumque conſtat harum aliquas ſub Iuſtiniani nomine recèns latas, ab eodem ſubinde antiquatas fuiſſe; alijs præpoſterè adeò ſuperinductis, vt vtra ab alterâ corrigatur, non ſemel ab Accurſianis, tum de lanâ caprinâ ſæpiſſimè, præ multâ hiſtoriæ*

ſtoriæ optimarumque diſciplinarum ignoratione, ſit altercatum.

VI. Balthaſar Bonifacius, mitior quidem in Tribonianum, ſed in Iuſtinianum vehementior: *Hoc,* inquit, *ſeu iure, ſeu priuilegio Iuſtinianus, ſi quiſquam alius, meritò gaudere poteſt & debet, qui nihil vmquam fortiter aut ſapienter feciſſe, ſed per miniſtros pleraque benè ac feliciter tranſegiſſe viſus eſt. Quis enim neſciat huic Imperatori belli gloriam à Narſete & Beliſario; Pacis decora à Triboniano & Dorotheo fuiſſe parta? Si tamen quod intra ſentio liberè apud te poſſum deponere, mihi Iuſtinianus nequaquam videtur benè de mortalium genere meruiſſe. Gemino quippe facinore, quod vtrumque plerique ſuſpiciunt, ſi paulò attentiùs rem introſpicimus, ingenti poſteris detrimento fuit. Niſi enim Gothos etiam tum miteſcentes Italiâ noſtrâ expuliſſet, nos eos nunc omni barbarie diſcuſsâ, & ruditate deterſâ, optimos Principes haberemus. Et niſi huic rurſum pernicioſa illa inceſſiſſet libido Iuris Romanorum Ciuilis perturbandi, & veterum Iuriſperitorum libros deflorandi, non regnaret nunc in reginam Artium Iuriſprudentiam tanta ſtoliditas & ignorantia, quantam ne in ipſius quidem Iuſtiniani ingenio fuiſſe Procopius putet, etiamſi auriculas, vt ille ait, more aſinino agitaret: quantamque neque Budæus, neque Alciatus opinari poſſint ſub Iuſtiniani cranium habitaſſe,*

Epiſt. ad Dominicũ Molinum.

quem hominem ex Suidâ Analphabetum vocarunt. Neque ego quid ſciuerit, quidve ignorauerit Iuſtinianus valdè curandum, neque quâ linguâ, Græcâne an Latinâ an Illyricâ loqueretur accuratiùs inueſtigandum crediderim. Illud verò in primis contenderim, Iuris Ciuilis ordinandi ſolam diui Iulij mentem fuiſſe capacem, ad eamque rem aggredi oportuiſſe animum Iuſtinianeo φιλοσοφώτερον. Quem nimirum *ſimplicem* appellat α Contius, & β Petrus Gregorius Tholoſanus, *ſtolidum, mulieroſum, flexum à mulieris arbitrio in quam vellet partem.*

α *Lib.* 9. *Lection.*
β *De Iure vniuerſo lib.* 47. *tit.* 11. *Tiraquell. in l.* 11. Connubialem. *num.* 2.

VII. Addo querelas, vota, inuectiones & lamenta doctiſſimi Balduini: *Equidem,* inquit, *ſæpè cogor & accuſare perturbationem Iuris à Iuſtiniano relicti, quæ nos tam miſerè iactat; & optare vt ille ſaltem Corpus Iuris concinnaſſet poſtremis ſui Imperij annis. Sed cùm fruſtrà optando nihil quidquam conficiamus, & quod ille intriuit, nobis exedendum ſit; illud tantùm ſupereſt, vt confuſa Iura diſcernamus, ſi fortè poſſimus vel ea concoquere, vel hanc moleſtiam deuorare.*

Commentar. de Iuſtiniano, ſiue de Iure Nouo.

Quis non dixerit libros Iuris noſtri miſerè eſſe contaminatos, miſeramque eſſe noſtram conditionem, qui in ijs volutamur? ſed eorum eſſe miſeriorem, qui ne quidem ſentiunt quid tractent?

Tam variè, tamque perplexè Ius illud inuoluit Iuſtinianus, & poſteà, cùm Nouellas ederet, ita reuoluit ac permi-

permiſcuit, vt in eo fruſtrà & verboſè recitando neque me neque lectorem meum cum faſtidio fatigare exiſtimem eſſe operæ pretium.

Nos miſeri, & bis terque miſeri, qui tales inter ſcopulos iactamur: ſed multò illi etiam miſeriores, qui neque vident, neque ſentiunt, ac ne per ſomnium quidem cogitant quidquam de Triboniani ſiue flagitio, ſiue ſtultitiâ, ſiue audaciâ in Pandectarum capitibus, non iam dico componendis, ſed potiùs cauponandis.

Optarem equidem habuiſſet Iuſtinianus Scriptores ſuarum Legum diligentiores. Habuit profectò nimis verboſos; ſed in rebus ipſis alioqui explicandis negligentiſſimos: quæ negligentia noſtram Iuriſprudentiam miſerè perturbat & commiſcet.

Fuit certè magna Triboniani culpa, pugnantes ſententias Pandectis inſerentis: ſed multò eſt maior, cùm id facit, vbi etiam Iuſtinianus alteram priùs reiecit, alteram recepit. Peccatum tamen non ſemel in hoc quoque genere abs Triboniano eſſe res ipſa loquitur: & imprudenter verecundi ſunt Interpretes (ne ineptos & inſulſos dicam) qui quiduis fingunt & comminiſcuntur potiùs, quàm ſui Triboniani maieſtatem imminuant; quaſi verò fuerit ille ἀναμάρτητος.

Miſeri Interpretes volunt, inuito etiam & reclamante Papiniano, pugnantes ſententias conciliare: & propterea

 nihil.

nihil non fingunt, & vehementer ſe vexant. En quàm ſit de illis benè meritus Tribonianus, & quo iudicio in Pandectis conſarcinandis vſus ſit.

Multis ſentibus & ſpinis liberata erat Juriſprudentia, niſi ſi earum tribulos & aculeos Tribonianus Pandectis inſperſiſſet.

Græculorum Ius Ciuile, Juriſconſultorum Romanorum diſputationes illotis manibus tractantium, & vt catuli lacerant panniculos (quemadmodum ait ille apud Platonem) diſcerpentium hallucinationem & imperitiam potiùs accuſauerim.

CAPVT

CAPVT III.

Tribonianus defenſus aduerſus vituperatorum nimiam acerbitatem.

I. *Summâ Ciuilis Prudentiæ cognitione excelluit Tribonianus.*
II. *Doctiſſimus fuit, humaniſſimus, minimè auarus, vel ipſius Procopij ſuffragio.*
III. *Eius ſtylus expenſus.*
IV. *Aſſentationis in Iuſtinianum Imp. falsò inſimulatur.*
V. *Non fuit Gentilis, neque Atheus.*
VI. *Delrius, Baronius, Contius, alijq́; in eum inclementiores.*
VII. *Veteres Iureconſulti contemtores diuitiarum, & æquitatis ſtudioſiſſimi.*

EXCERPTA à me ſuprà, & alia eiuſmodi I.
aduerſus Iuſtinianum & eius Quæſtorem Tribonianum ferè afferri ſolent; quæ ſi quis mecum attentiùs conſideret, videbit haud dubiè non tam multa in ijs reprehendenda eſſe, quàm videtur ijs qui auditâ tantùm alterâ parte pronuntiant.

Vt enim de Triboniano ſententiam explicem meam, dicam, & quidem paucis, tam me peccaturum ſi ab eo perueſtigata omnia comprehenſaque

eſſe contenderem, quàm ſi eidem, quòd interdum falſa pro veris retulerit, ſummam rerum Ciuilium cognitionem detraherem. Budæus quidem in Annotationibus ad Pandectas loca plurima collegit, in quibus conſarcinandis ei Tribonianus dormitaſſe viſus eſt: non quòd tamen deſperaret fieri poſſe vt concordarentur, ſed vt doctorum hominum ingenia potiùs excitaret; quemadmodum ſibi à Budæo relatum Franciſcus Connanus teſtatur.

Apud Gilbert. Regium lib. 1. Ἐναντιοφανῶν cap. 2.

Sic etiam aliquando de veris vſucapionum differentijs contra Tribonianum diſſerüit Ræuardus, non vt opinioni, quam de illo viri docti imbiberant, aliquid omnino ſubduceret; ſed vt veritati, quæ in diſciplinis omnibus principem tenet locum, fideliter inſeruiret. Neque enim cuiquam vmquam contigit nuſquam offendere; & maius eſt quàm vt conuenire in humanam fragilitatem queat. Atque in tantâ veterum diſputationum copiâ cauere vbique non potuit Tribonianus, quin imprudens in Pandectis relinqueret ſubinde earumdem veſtigia; vt fusè docuit Balduinus: qui tamen, quem paulò antè *obliuioſum* appellauerat, illatæ iniuriæ immemor, alibi paſſim, & præſertim in hoc Vſucapionum argumento, *benè memorem* Tribonianum ſcribit. *Cùm iampridem*, inquit, *quicumque in orbe Romano habitabant,*

Comment. de Iuſtiniano, ſiue de Iure Nouo.

erant

erant Ciues Romani, ſic & omnes prouinciæ & regiones huius Orbis, Iuris Italici intelligi eſſe debebant. Sed vt longum tempus ex prouincijs in Italiam induxit loco biennij (hoc eſt, prædia iuris Italici citiùs vſucapi voluit, quàm quæ olim non erant iuris Italici) ſic rerum mobilium vſucapionem non vnius anni, ſed triennij eſſe debere ſtatuit Iuſtinianus; cuius quidem Legis nouæ, & mutationis benè memor Tribonianus, vbi veteres meminerant anni aut biennij, in Pandectis cautè ſcripſit tempus ſtatutum, conſtitutum, Lege definitum, ſæpè etiam longum aut diutinum, vbi veteres biennium dixerant. L. Vnicâ. C. de Vſucapionibus transfer.

II. Hunc ſanè Scriptores antiquiores plerique omnes ita prudentem Iuris, ita litteris inſtitutum exiſtimarunt, vt ſe illi in omni ſcientiâ nemo auderet comparare. *Ad ſummam peruenerat eruditionem, nemini ſuæ ætatis inferior*, auctore Suidâ. *Vir erat moribus & diſciplinâ omnium artium nulli ſecundus*, Procopij ſuffragio; eodemque teſte (ne facilè apud quemquam vt homo ſuperbiſſimus, aut pecuniæ ad miraculum auidus malè audiat) eodem inquam teſte, *iuſtum ſectabatur lucrum naturâ mitis & humanus*. Vnde apparet illum, quod ab Imperatore α Conſtantino iure vetitum ſciebat, numquam exiſtimationi ſuæ immenſa atque illicita compendia prætuliſſe. Et mirum profectò, Franciſcum β Guinetum, eximium alioqui

Lib. 1. de Bello Perſico.

α L. 5. C. de Poſtulando. *Vide & Auth.* de Iudicib. *ac Franc. Pollet. Hiſt. Fori Romani lib. 5. cap. 10*

β *In Iuſtiniano Magno.*

Triboniani propugnatorem, ad hunc Procopij locum animum non aduertiſſe. ait enim: *Supereſt auaritiæ crimen, quo Tribonianus abſolui non debet: grauiſſimorum enim teſtium fide conuictus tenetur, qui conſtanter eum huius cupiditatis luto reſpergunt; cum hac tamen modeſtiâ, quâ profitentur vnam auiditatem pecuniæ ſummas viri præſtantis virtutes infeciſſe, iſtamque ipſam labem eius eloquentiæ & moribus ſuauiſſimis facilè condonatam: adeò vt nullus ei vnquam, ne leui quidem contumeliâ inſultauerit, niſi quòd inſanâ ſeditione populus furens à Iuſtiniano, lenire lymphatos animos tentante, aliquando extorſit, vt magiſtratu deijceretur: ſed mox tumultu deferueſcente reſtitutus eſt, ac deinde cùm vitam placidam quieto curſu egiſſet, ſenex facili exitu ſolutus eſt.*

III. Ad ſtylum illius quod attinet; haud equidem prorſus negauerim quædam eſſe in ipſis Inſtitutionibus, quæ non vſquequaque Romanam in dicendo puritatem atque elegantiam redoleant: neque inficior, vt alia omittam, Triboniano ſatis familiare fuiſſe, dictiones *quatenus* & *competentèr* in Conſtitutionibus frequentiſſimè vſurpare, quas vix ac ne vix quidem eo ſenſu in Iureconſultorum ſcriptis, adeoque priorum Imperatorum reſponſis reperias. Sed vt omnis peregrini ſermonis illuuies, quantum rerum natura patitur, Iureconſulto vitanda eſt; ita

Anton. Faber lib. 6. Coniectur. cap. 19.

etiam

etiam interdum rebus magis quàm Suadæ litandum eſt; neque magnoperè curanda delicata illa & nimiùm affectata quorumdam elegantia, qui ſi fortaſſe legant, *Cognatum propter ſeruitutem capite minutum, nequidem ſi manumiſſus fuerit recipere cognationem*; vel ex Lege XII. Tabularum, *Nequidem inter matrem & filium, filiámve vltro citroque hereditatis capiendæ ius dari*; protinus exclament cum Auguſtino Datho Senenſi, Indignum facinus! hoc non dici niſi locutione violentâ: inter hæc verba *ne* & *quidem*, ſemper interuenire aliquid neceſſariò debere, vti rectè de Excuſationibus Tutorum: *Propter aduerſam valetudinem, propter quam ne ſuis quidem negotijs intereſſe poteſt, excuſatio locum habet*. Itemque de Inutilibus Stipulationibus: *Qui in poteſtate parentis eſt impubes, ne auctore quidem patre obligatur.* Sed circa minutias haſce languere, ſine quarum explicatione ſumma Legis æquè conſtiterit, quantùlum obſecro laudis habet? Habeant ſibi ſuas particulas Grammatici, & aduerbia colant vt Pandectas Orationis: ab Homero Vlyſſis errores quotidie inquirant, ſuos verò minimè: Philoctetæ mala benè cantitent, ſua bona malè diſponant. Laurentius Valla, vt maximæ vir doctrinæ, ita & ſupra vires ſuas audax, nec à Iureconſultis quidem temperauit, quò minùs illis diem diceret, &

§. Quod autem. *Inſt.* de Capitis deminut. *Inſt. de S. C. Tertulliano.*

Cuiacius lib. 23. Quaſt. Papinian. Andr. Alciatus Oratione habitâ Auenione. Extat Tom. 2. Idemque lib. 4. de Verbor. ſignific. num. 10.

de verborum quorumdam ſignificatione,ſeu Latinæ maieſtatis læſæ reos faceret : cuius accuſationis nouem & viginti capita breuiter confutauit Alciatus; tum vt tantam eius arrogantiam, certè φιλαυτίαν, aliquatenus retunderet; tum vt hi litteratores non eſſe temerè à noſtris recedendum cognoſcerent, & veriora à Iureconſultis etiam in alienis profeſſionibus tradi, quàm ipſemet Valla, alioquin Grammaticorum præſtantiſſimus, in propriâ arte commentari potuerit.

Aufugiant itaque à nobis hi Ariſtarchi, qui vocabula, eorumque vſum atque ordinem non admittunt, niſi cum fideiuſſore quopiam antiquo. Si enim fortaſsis exciderit homini Græco vox ignota caſtæ Latinitatis principibus, quæque ius ciuitatis non ſit adepta; ſi quod verbulum iam ſeneſcente Latini ſermonis puritate, ex alterius linguæ fæce Romanæ adhæſerit, non ex eo ſtatim ſequitur, barbarè vbique locutum Tribonianum. Durus ille quidem & aſper, quod de Ammiano Marcellino dici ſolet, ſi cum Auguſti æuo conferatur : ſed tamen ornatus interdum, & ſuos habens lepores; atque vt in ſenticeto roſæ nonnumquam & lilia ſuccreſcunt, ita in huius aſpritie velut floſculi quidam elegantiarum vrbanarum renident.

Anton. Auguſtin. l. 2. Emendat. cap. 1. Franciſc. Connanus Comment. Iuris Ciuil. lib. 10. c. 2. num. 12. Budæus 1. Parte Annot. in Pandect. Lindenbrogius Præf. in Ammian. Marcellin.

IV. Mi-

Minimè verò mirandum, ſi fortè Græci, atque inter eos Tribonianus, florente Reipublicæ ſtatu, Imperatorem alioſque Principes viros, non tam dignitatum vel officiorum indigetamentis, quàm inanium titulorum crepitaculis extulerint; cùm ne hodie quidem, accisis rebus & preſſi iugo ſeruitutis, hac in parte certis terminis coërceri poſſe videantur. Si tamen ex æquo & bono nobis accedant honorarij arbitri, numquam paſſuros eos eſſe confido, vt in re falsâ Tribonianus in ius vocetur, litemque illi quiſquam de nimiâ in Iuſtinianum adulatione conteſtetur, quaſi primus Leges illius nomine conſcribens appoſuerit hæc verba: *Noſtra ſanxit Æternitas*: quæ multò antè in Conſtantio Imp. deriſerat Ammianus. Imperatores paſſim *Sacratiſſimi* & *Diuiniſſimi* appellantur: eorum diplomata *Sacræ*, *Diuinæ litteræ* nuncupantur. Orbiculari illo diademate (quod dijs olim Gentilitas, nos Sanctis viris tribuimus) redimita Imperatorum capita in eorum nummis nónne videmus? Eá porrò non meriti, ſed Imperialis & Regiæ dignitatis prærogatiua eſt. IV.

Lib. 15. in Princip.

Alemannus in Notis ad Arcanam Procopij Hiſtoriam.

Nam de Triboniani Paganiſmo quid attinet dicere? Scriptum diſertè ab Huberto Giphanio I C. celeberrimo, illum falsò tantæ cæcitatis inſimulari, traducique erroris, cùm tot præclaras Leges de Chriſtianâ V.

Comment. de Imp. Iuſtiniano.

ſtianâ Religione planè Catholicas eo dictante Imperator Iuſtinianus diuulgarit, & Magiſtratum niſi Chriſtiano capere nemini tum licuerit. Vnde apertè idem Imperator, vbi de Compoſitione Digeſtorum: *Omnia*, inquit, *confecta ſunt*, *Domino & Deo noſtro* IESV CHRISTO *poſſibilitatem tam nobis quàm* NOSTRIS *in hoc* SATELLITIBVS *præſtante*. Et fuit qui quandoque ſuſpicaretur, Caium, magnum illum Iureconſultum à Iuſtiniano ſiue Triboniano *Noſtrum* appellari, quòd Chriſti fidem profiteretur. Addo ego, paſſim in Legibus *Crucis* vocabulum in *Furcæ* nomen à Triboniano commutatum, aliquo ſaltem Chriſtianæ Religionis indicio. Exempla multa ſunt, & iam ab alijs notata. Pari calumniâ Beliſarium falsò notatum ab Aimoino docet Nicolaus Alemannus ex ipſamet Procopij Arcanâ Hiſtoriâ; quippe qui adoleſcentem Theodoſium, parentibus qui cum Eunomianis ſentirent in Thraciâ natum, domi aluerit, eumque iamiam in Africam tranſmiſſurus Diuino lauacro luſtratum ſuis exceperit manibus, & vnà cum vxore Antoninâ filium adoptauerit; quo more Chriſtiani conſueuerunt liberos adſciſcere.

Vacca in Procemio Digeſtor. §. In his. §. Quas ex omnibus. *in Procemio Inſtit.*

His lubet adiungere præclaram Triboniani defenſionem à Franciſco Guineto I C. inſtitutam, eâ

Lucubra-

Lucubratione quam IVSTINIANVM MAGNVM inſcripſit: *Inter delectos heroas captiuam Iuſtitiam confuſioni erepturos, toto vertice vnus eminebat Tribonianus, dux operis à Iuſtiniano dictus, vt eius incredibili ſagacitate aliorum induſtria gubernaretur. De hoc Triboniano, de cuius ingenij nobilitate nemo dubitat, famam ambiguam ſcriptorum alij diſſiparunt, alij ſæuiores collectâ infami criminum nube totum hominem iniqui rumoris amarâ inuidiâ perfuderunt, quaſi nullum ſcelus quantumuis dirâ facie occurrens horruerit; & ſiniſtris moribus adeò profligatam improbitatem aſſueuerit, vt non alijs quàm ſuæ libidinis finibus fas atque nefas diſcerneret. Iſta verò ſcriptorum, iracundiâ feroci detonantium, accuſatio omnis duobus in criminibus vertitur, Auaritiâ & Impietate, ſiue, vt loquuntur illi, Paganiſmo: quia nempe aiunt eum mirabili fraude (ſi memorare dignum eſt) illuſum Iuſtinianum induxiſſe, vt ſeriò crederet immortalem ſe eſſe, & in cælum certò euolaturum corporis vinculis non exolutum. Sed hæc ridiculæ vanitatis pleniſſima fabula, Græculi ſcriptoris ſolemniter delirantis ſomnium eſt, non Triboniani crimen. Nam, ô bonæ anus! quanti ludibrij hocce portentum? Chriſtianiſſimum Principem, religioſæ pietatis laudibus inclytum, hoſtium cæli hoſtem acerrimum, eleganti eruditione per quotidiana Epiſcoporum colloquia imbutum, in tam frequenti conſuetudine cum Pontificibus Romanis,*

iam

iam decliui ætate, toties violentiâ morborum in extremæ vitæ anguſtias proiectum ſibi viuo cælum ſperaſſe? hanc opinionem intimè inſidentem animo hauſiſſe, extra mortis ictum ſe verſari? quodque magis mirere, omnes eiuſdem temporis ſcriptores tam deuiæ ſtultitiæ memorabile exemplum aut oblitos aut neſciuiſſe? vni poſt quingentos annos nonnulli auctori per oraculum fortè admonito non excidiſſe?

Ipſe Andreas Alciatus, poſteaquam retulit ex Suidâ, *Tribonianum hominem fuiſſe Græcum, omnis religionis contemtorem, & præſertim à Chriſtianâ Fide abhorrentem, adulatorem ac fraudulentum*; mox mitiora ſubiungens: *Sunt tamen,* inquit, *qui aliter de Triboniano ſentiant, nec temerè Grammaticis de Iureconſulto credendum arbitrentur: quandoquidem etiamnum videamus, & ſæpiſſimè experiamur, quanto ſupercilio id hominum genus, quo iure, quâ iniuriâ, & mortuos & viuentes inſectetur; quamque ſuis in ſtudijs hi ſibi placeant Moriæ beneficio felices, alios omnes contemnant: & epiſtolis ante ipſos Legum Codices præfixis, Accurſium, Bartolum, ceteroſque acerbiſſimis conuicijs dilacerent: Imperatoris ſui Laurentij Vallæ exemplo prouocati, cui mortuo honos hoc Epitaphio habitus fuit:*

Lib.4. Diſpunct. c.7. Vide Gregor. Lopez Præf. Libri Singular. Animaduerſ. & cap.7. n.4.

Tandem Valla ſilet, ſolitus qui parcere nulli eſt.
Si quæris quid agat; Nunc quoque mordet humum.

Quod

Quod ſanè carmen longè magis ipſis quàm Vallæ conueniſſet, cuius doctrinæ pleraque eiuſmodi condonanda ſunt : at hi ea maximè reprobant quæ non intelligunt.

Sed Gentilis fuerit Tribonianus (nam obiectum illi auaritiæ crimen iam ſuprà diluimus) Deique Optimi Maximi beneficio lucem veritatis per Chriſtum omnibus affulgentem, magno ſuo malo, haurire noluerit ; non ijs tamen tenebris immerſum fuiſſe par eſt credere, vt negauerit præſtantem aliquam æternamque eſſe naturam , & eam ſuſpiciendam, adorandamque hominum generi ; cùm Iuris naturalis firmitatem atque conſtantiam, quam Naturæ forſitan creatæ [a] Romani Iureconſulti tribuebant, ipſe meritò adſcripſerit Prouidentiæ Diuinæ.

[a] L. Omnes. 9. ff. De Iuſtitia & Iure. §. Sed naturalia. *Inſt.* De Iure Naturali, Gentium & Ciuili.

VI. Agedum videamus, in quos errores , viros etiam magnos, deque Republicâ litterariâ optimè meritos, Triboniani impugnandi ſtudium impulerit. *Falluntur Iuriſtæ*, inquit Delrius, *qui exiſtimant Iure Ciuili licere maleficijs vti in bonum finem : nempe ad curandos morbos , vel ad repellendas tempeſtates , vt Hoſtienſis in Summâ , Azo in Summâ , Petrus Ærodius libro Rerum iudicatarum, Bartolus , Salycetus , Godefridus & alij in l.* Eorum. *C.* de Malefic. *Troilus Maluetius de Sortibus, Grilland. de Sortilegijs, & alij communiter . Dico falluntur, quia Legem illam Conſtantini, quâ nituntur, recentiore*

Lib. 6. Diſquiſ. Magicar. q. 2.

Lege ſuſtulit poſteà Leo Imperator Conſt. LXV. *ad Stylianum, de Incantatorum pœnâ, vt rectè aduertunt Nicolaus Remigius, Petrus Gregorius & Godelmannus; quam quòd Tribonianus homo planè ſceleſtus prætermiſerit, cauſam aliam non video, quàm quia ab omni erat pietate & verâ religione alienus*. Hactenus Delrius, non ſine inſigni lapſu & metachroniſmo: neque enim potuit Tribonianus Leonis Conſtitutionem laudare, qui huius nominis Imperator VI. Baſilij Macedonis filius, annis pluſquam trecentis à Iuſtiniani æuo floruit. Quâ de re audiendus Henricus Agylæus Leonis interpres, qui ante annos fermè centum in eius Conſtitutiones Veſontione, Maximâ Sequanorum, ita præfatus eſt: *Cùm Iuſtinianus Princeps Ius Ciuile ex veterum varijs multiplicibuſque ſcriptis in compendium redegiſſet, ac inſuper pro rerum poſtmodum emergentium naturâ Conſtitutiones ſcripſiſſet, eæque in eam quam videmus multitudinem atque molem excreuiſſent; is verò eius labor Baſilio Macedoni Orientis Principi multis de cauſis diſpliceret; communicatâ ipſe cum Conſtantino ac Leone filijs ſuis operâ, quæcumque ille eiuſdem argumenti diuerſis locis tractaſſet, ſub ſuis titulis collectiùs digeſſit: quæ obſcuriora viderentur, apertiùs perſcripſit: verboſitatem reſecauit: ac denique prout mutatum Reipublicæ ſtatum poſtulare putabat, alia reiecit, alia reformauit, alia nouiter intro-*

introduxit. Quo ipſo in opere, cùm poſt patris fratriſque obitum ſceptra Leo ſolus obtinens nonnulla partim non probaret, partim requireret; continuâ, vt facilè conijcere eſt, ſcriptione correctis, adiectiſque quæ viderentur, velut colophonem illi addidit, ſummamque manum illi impoſuit. Singulas autem res ſingulis ferè Conſtitutionibus incluſit, atque ita diligenter quaſque rationibus communiuit, vt non iubere Leges, ſed perſuadere poſſe videatur. In quo profectò cognomini ſuo reſpondere voluit, ne cùm alijs in rebus omnibus Philoſophus dici mereretur, vbi præcipuè prudentiam ſuam exerere deberet, ſui diſſimilis eſſet. Ita quidem Agylæus; & rectè, ſi chronologiam ſpectes: non tamen hoc loco prætermiſerim Claudij Chifletij I C. Sequani, Propatrui mei, iudicium planè contrarium de Leone Imp. deque præſtantiâ Iuris à Iuſtiniano relicti: *Ipſe,* inquit, *Iuſtinianus veterem reparaturus Iuriſprudentiam, tantam ipſi antiquitati reuerentiam habuit, vt multis in locis Iuris deſuetudine inumbrati veſtigia ſupereſſe voluerit, ne antiquitatis memoria & primæ illæ Legum Romanarum origines ignorarentur ab ijs, qui Legibus Romanis viuerent. Diſſimili multò propoſito atque Baſilicorum auctor Leo, qui non contentus Iuſtiniani Iuris Ciuilis editione, rapſodiam aliam Legum Romanarum Orienti inuexit, à priore illâ vſque adeò degenerem, vt tantum Iuſtinianus à Leone diſtet, quantum*

Diſquiſitione de Secundo Capite Legis Aquiliæ.

tum qui Parrhaſij aut Apellis tabulâ repertâ, picturâ iam vetuſtate ſemeſâ & fugiente, delere tamen antiquæ & nobilis picturæ reliquias mauult & nouam ſuperinducere, ab eo, qui corrupta picturæ loca, eo quo poteſt modo reſarcire ac reparare, & integras diuini operis partes conſeruare potiùs, quàm perdere ſtudet. Videtur enim Leonis hoc ſtudium fuiſſe, vt Romani Iuris gloriam maieſtatemque deleret prorſus & extingueret.

Crediderit haud dubiè doctiſſimus Delrius, non hunc fuiſſe auctorem Conſtitutionis de Incantatorum pœnâ, ſed alium Leonem Iuſtiniani Imp. deceſſorem; cuius, & cum elogio quidem Inclytæ recordationis, meminit Tribonianus, ita vt quo ſe cumque vertat Delrius (pace tam præclari Scriptoris dixerim) errorem malè ſubducti calculi magno viro iniurioſum excuſare non poſſit. Ait enim Iuſtinianus in Inſtitutionibus, Triboniani ſtylo exaratis, hanc ſtipulationem, *Si nauis ex Aſiâ venerit, hodie dare ſpondes*, inutilem olim fuiſſe, quia præpoſterè concepta eſſet: ſed ſe talem conceptionem confirmaſſe; *Quod* LEO INCLYTAE RECORDATIONIS, *in dotibus eamdem ſtipulationem, quæ præpoſtera nuncupatur, non eſſe reijciendam exiſtimauerit.*

De Inutilibus Stipulationib. §. Item ſi quis. *& l.* Præpoſteri. *C.* de Teſtam.

VII. At enim ſuis fauens Ethnicis Imperatoribus, notante Baronio, Contio, alijſque, ipſe Ethnicus Legum conditor

Vide ſuprà cap. II. *num.* III.

conditor atque collector Tribonianus malitioſè in Codicem Iuſtinianeum eorum Leges inuexit, vt Diocletiani & aliorum, qui Chriſtianam Religionem perſecuti ſunt.

Non damno querimoniam, quæ ex odio Gentilitiæ ſuperſtitionis & fidei pietate promanat. Verùm quamuis impij, & omnibus modis à Chriſtianâ Religione alieni fuerint, non continuò quidquid edixêre, impium eſt; præſertim cùm in ſuis Conſtitutionibus edendis Iureconſultorum operâ ferè vſi ſint, qui minimè fallaces, contemtores diuitiarum, adeóque æquitatis ſtudioſiſſimi fuêre. Quid enim ab his tam longè alienum fuit, quàm ratio fallendi, cùm ceteros ab omni fraude cohiberent, & correctores prauitatis humanæ, æquum ab iniquo ſepararent, licitum ab illicito diſcernerent, bonos denique non ſolùm metu pœnarum, verùm etiam præmiorum exhortatione efficerent?

L. Diui fratres. *ff.* De Iure Patron. *Cuiacius l.19. Quaſt. Papinian.*

L. 1. §. 1. *ff.* De Iuſtitiâ & Iure.

Voluntas fingendi ac mentiendi eorum eſt, qui opes appetunt, lucra deſiderant; quæ res procul dubio ab antiquis illis Iuriſprudentibus abfuit: ita enim delegato ſibi officio fungebantur, vt derelictis omnibus, vix ad tutelam vitæ neceſſaria poſſiderent. Atque adeò cùm Legati Ætolorum, auctore Plinio, Sextum Ælium Iureconſultum in Conſulatu pran-

Hiſtor. Natural. lib 33. c.1.

dentem in ſictilibus adijſſent, miſſa ab ipſis vaſa argentea non accepit; neque aliud habuit argenti ad ſupremum vitæ diem, quàm duo pocula, quæ Lucius Paulus ſocer ei ob virtutem donauerat. Ipſi Iuris Anteceſſores hoc primùm profitebantur; Mercenariam operam ſpernere, ne Ciuilem ſapientiam, quam Vlpianus rem ſanctiſſimam vocat, pretij nummarij æſtimatione dehoneſtarent. Ergo à quibus abfuit ſtudium lucri, abfuit etiam voluntas peccandi, & cauſſa fallendi, vt rectè ſcribit Lactantius.

L. 1. §. 4. ff. De Extraord. Cognitionib.

CAPVT IV.

Iuſtinianus Imperator doctrinâ & moribus verè magnus.

I. *Iuſtinianus ſapientiſſimus Imperator, Princeps doctus.*
II. *Cur diuortia ſuis Conſtitutionibus admiſerit.*
III. *Laudatur ab Alemanno Procopij interprete.*
IV. *Balthaſaris Bonifacij iudicium de eiuſdem Procopij Arcanâ Hiſtoriâ.*
V. *De Iuſtiniano Imp. Sanctiſſimi Romanæ Eccleſiæ Pontifices honorificè locuti: quantum eius induſtriæ & ſolicitudini debeant Ciuilis Prudentiæ ſtudioſi.*
VI. *Auaritiæ labem, aperto mendacio, optimo Principi inurit Procopius, in ſeipſum iniurius.*
VII. *Quid cauſæ ſit cur multa de perſonis Eccleſiaſticis ſtatuerit.*
VIII. *Studium Ciuilis Prudentiæ à viris Religioſis & Sacris initiatis in pretio habitum.*
IX. *Iuris vtriuſque cognitio Iureconſultis neceſſaria.*

POTVIT ad hæc Iuſtinianus, quem meritò Theodahatus Rex Gothorum modò *Sapientiſſimum Imperatorem*, modò *Principem doctum* appellat apud Caſſiodorum, potuit, inquam, Iuriſprudentiâ pollens, & Chriſtianus Imperator, mulieris captiuæ radere caput, I. *Lib. 1. Var. Epiſt. 9. & 22.*

put, vt habetur in Deuteronomio, ſupercilia & vngues amputare, ac ſic illam habere in coniugio; potuit ſuggerentibus Epiſcopis Conſtantinopolitanis Epiphanio & Mennâ, hominum Ethnicorum ſapientiam, in ſalutem generis humani, de ancillâ atque captiuâ Iſraëlitidem ſeu Chriſtianam facere, & quidquid in eâ mortuum erat, idololatriæ, voluptatis, erroris, libidinum vel præcidere vel radere. Hinc muliebres & profanos funerum leſſus conuertit in cantus ſacros, & Præficarum loco Pſaltrias ſubſtituit. Hinc ab illo omiſſa omnia quæ ad Sacra Gentilium pertinebant, quorum ius erat penes Collegium Pontificum, ſecundùm ea quæ Numa ſtatuerat: hinc laudauit ſuorum temporum caſtitatem, reiecit veterum, ſi non Romanorum, vt voluit Ræuardus, at certè Græcorum & Lacedæmoniorum licentiam, qui ætatem ad nuptias idoneam ab inhoneſtis & obſcœnis nudatorum corporum inſpectionibus æſtimabant. Et licet fortaſſis iure Ciuili toleretur α concubinatus; quia tamen, vt β Marcellus ait, Concubina non habet honeſtatem; primique Iuris præcepti apud viros bonos ea vis eſt, vt non modò quod liceat ſpectent, ſed magis quod honeſtum eſt, omnes boni eam abominabuntur: idemque iuris erit apud illos de donationibus erga meretrices, quas Lex quidem

Nouellâ 59.

Inſt. Quibus modis tutela finitur.

Lib. 4. Varior. c. 10.

Plato lib. de Legib. 11.

α *L.* 1. §. vlt. *ff.* De Concubin.

β *L.* Stuprum. *ff.* De Ritu nupt.

L. Affectiones. *ff.* De Donationib.

quidem omnino non prohibet, ſed tamen iudicat eſſe inhoneſtás.

Si quis præterea miretur, Iuſtinianum (qui toties ſe Chriſtianum, & ſacrorum Canonum cultorem defenſoremque eſse, Rituſque Paganorum damnare [α] profitetur) [β] diuortia ſuis & anteriorum Principum, quas Codici ſuo inſerüit, Conſtitutionibus admiſiſſe; equidem non illud ſentiam quod [γ] Alciatus, ſeu Legem iſtam Chriſti, quâ coniunctos ſeparari vetuit, aliter primis ſæculis intellectam fuiſse (id enim confutauit [δ] Didacus Couarruuias) verùm dicam potiùs cum [ε] Gudelino, diuortia, vſuras, concubinatum, multaque eiuſmodi, quæ ex Legibus Ethnicorum inualuerant, nondum in orbe Romano penitus tolli potuiſse. Suſtulerat dudum [ζ] Conſtantinus pœnas cœlibatus; tollebant & poſteriores Principes paulatim alia veræ Religioni aduerſantia: & quæ permittebant, exiſtimandum eſt eos permiſiſſe, vel potiùs diſſimulaſse, non tam approbando quàm neceſſitate & ſtatu Reipublicæ hoc exigente, donec creſcente quotidie Religione, conſenſuque populi Paganica iſta euanuerunt. Ad rem facit monitum [η] Ræuardi, vbi ait, *Iuſtinianum Imp. eam dediſſe Triboniano in Prudentum Reſponſis digerendis äuctoritatem, vt illud omne quod Pandectis incluſum eſt, ad ſui tem-* II.

[α] C. De ſummâ Trinitate & Fide Catholicâ, *tot.* *Tit.* De Paganis & Sacrificijs eorum.
[β] *Franc. Balduin. in Iuſtiniano.*
[γ] *Lib.* Παρέργων *c.* 20. & *Duarenus ad Tit. ff.* De Diuortijs.
[δ] *Lib.* 4. *Epitom. Decretal. p.* 2. *c.* 7. §. 4.
[ε] *Lib.* 1. *de Iure Nouiſſimo cap.* 10.
[ζ] *L.* 1. C. De Infirmand. pœn. cœlibat.
[η] *Lib.* 4. *Variar. cap.* 19.

E *poris*

poris rationem accommodari voluerit. de quo etiam audiendus Nicolaus Alemannus Præfatione ad Arcanam Procopij Hiſtoriam.

III. *De partis,* inquit, *victorijs, Imperioque Romano propagato nihil attinet dicere, cùm ſola modò reliqua illorum memoria ſit. Conſtitutiones autem ab eo ſapientiſſimè conditæ, vel veterum Imperatorum Leges vno in Codice ordine diſtributæ, vel antiquorum Sapientum Reſponſa ex immenſâ congerie, ſummâ ſtudiorum facilitate ac breuitate digeſta, vel hæc eadem ad Inſtitutionis modum enucleata, eam Iuſtiniano gloriam pepererunt, vt vndecim iam & ampliùs hominum ætates eamdem quaſi per manus acceperint, fouerint, & magis ac magis amplificauerint. Nec ſanè facilius Iuſtiniano quidquam fuit quàm vel hanc ſolùm ob rem gloriæ ac nominis laude reliquos omnes Romanos Principes infra ſe ponere; cùm illi pro ſuorum quiſque facinorum præſtantiâ, in Romanâ Rep. velut in Theatro, alius alio vel humiliore vel editiore loco titulos nomenque ſibi ſtatuiſſe videantur; ipſe verò, qui Romanis Legibus ſuum præfixit, eminentiſſimum locum atque æternum inuenerit. Quamobrem in tanto publici fauoris applauſu ſiniſtri de eo rumores penè ſiluerunt, ac tantâ gloriæ ac temporis diuturnitate omnis de illo ingrata memoria exoleuit. Exoleuit autem tum apud alios, tum apud eos præſertim, qui cùm dies nocteſque aſſidui cum Iuſtiniano ſint,*

eam

eam de illius iuſtitiâ, temperantiâ, pietate, innocentiâ conceperunt animo opinionem, quæ non rebus ab eo geſtis (ad quas parum fortaßis intendunt animum) reſpondeat; ſed quæ latis ab eo Legibus conueniat; in quibus nihil ferè eſt quod non ad abſolutam virtutis normam ſcriptum inueniant, & quaſi in imagine ſuis coloribus expreſſum contemplentur. Neque ipſis quidem aliter de Iuſtiniano ſentire præſtat, cuius commendationem non minimum eſſe ſuorum ſtudiorum ornamentum putant. Quod animo futurum præſagiebat Nicolaus Alemannus, re ipsâ ſuarum partium eſse credidit Thomas Riuius Iureconſultus Anglus, qui aduerſus Procopium, poſt veras laudes in Iuſtinianum congeſtas, turpiter à ſeipſo deſciſcentem, eiuſque interpretem Alemannum calamum ſtringens, Iuſtiniani Imp. defenſionem ex profeſso ſuſcepit.

Facti hiſtoriam Balthaſar Bonifacius ſic expreſſit IV. in Epiſtolâ ad Dominicum Molinum, quem *veritatis aſſertorem, obtrectationis & calumniæ depulſorem* vocat. Et *quod vnum*, inquit, *maximè omnium ſitientiſſimè auere ſolet mortalium curioſa cupiditas, mortuum vidi ab inferis excitatum; nec vidi ſolùm, ſed hiſce manibus contrectaui, feciique adeò mihi familiarem, vt collatis etiam capitibus, de rebus arcanis colloquimur, ſiue potiùs confabulemur. Tu mihi, Domine, rediuiuum Procopium, eius,*

inquam, Ἀνέκδοτα*, hoc eſt, vt eius interpres de ſuo addit, Arcanam Hiſtoriam (quam ego diſperiſſe funditus, & ad nihilum reuertiſſe, ſi modò quidquam fuit vmquam, exiſtimabam) integram, incolumem, ornatam, lautam, imò etiam ceruſſatam & calamiſtratam oſtendis. Sed & aliud portentum mirabilius oſtendis; immortalem, inquam, virum, homuncionis pugione tamquam Diomedis gladio confoſſum, obtruncatum & contrucidatum, Anglicanæ cuiuſdam necyomantiæ miraculo vitæ reſtitutum, de ſuis ſe hoſtibus vlciſci, mortuumque de viuis triumphare. Inter Iuſtiniani titulos, illum quoque legimus, quo ſe, cùm de barbaris gentibus victis ac domitis nomina ſibi aſciſceret, non ſolùm Gothicum & Vandalicum, ſed etiam Alemannicum appellabat. Pernegatum porrò fuit à quibuſdam, fuiſſe ab eo Principe Alemannos prælio ſuperatos, & Romano Imperio ſubiectos. At verò ille Princeps, præſcius videlicet præclaræ admodum & memorabilis olim victoriæ, quam vel mortuus, iamque in atomos & fauillas redactus, poſt milleſimum & centeſimum annum relaturus erat, eo titulo etiam tum viuus vti voluit. Nunc demum Iuſtinianus verè Alemannicus nuncupatur, profligato Alemanno, eiuſque ceruice deiectâ, qui ſe ſupra Auguſtos erexerat. Quamquam verè non ſuâ manu rem ipſe confecit, ſed per Riuium Legatum ſuum, ipſe tamen geſſiſſe videtur, cuius auſpicijs geſtum eſt bellum.* Et nonnullis interiectis,

teriectis, quorum antè meminimus. *Quod autem, ſubdit, ad Procopium attinet, eiuſque interpretem Alemannum, ego neutrum laudare poſſum. Primùm enim* Ἀνέκδοτα *illa Procopiana, putidam potiùs rabidi cuiuſdam ſyllographi ſatyram, quàm incorruptum rerum geſtarum ſcriptoris monumentum eſſe pronuntio. Germanúſne commentarius ille ſit, an commentitius & adulterinus, mihi, vt verum fatear, nondum ſatis liquet; & miror à Riuio non ei motam de ſtatu quæſtionem: non enim minùs intereſt rei litterariæ certos & legitimos Auctores agnoſci, quàm fictos & ſuppoſititios explodi. Tum deinde Hiſtoricas notas Alemanni, quamquam hominis vtriuſque ſermonis intelligentiſſimi, & bonorum Auctorum aſſiduâ lectione doctiſsimi, eo nomine nequaquam laudauerim, quòd tot Iuſtiniani dedecora verè an falsò prodiderit. Certè ſi librum hunc ſcripſit Procopius, ingratum & infidum ſe Principi ſuo fuiſſe negare non poteſt, à quo per omnes dignitatum gradus ad ſummum in Romanâ Republicâ honoris apicem ſit prouectus: vt verè de eo prædixiſſe Iuuenalis videatur:*

Si fortuna volet fies de Rhetore Conſul.

Nam de Rabulâ & magiſtello Præfectus Æternæ Vrbis dictus eſt Procopius à Cæſare Iuſtiniano; in quem modò tamquam Coßi equus detracto fræno inſolenter incurrit & furioſè debacchatur. Ceterùm ipſe ſibi ſuiſque hiſtoriis

ſidem abrogauit, cùm huiuſcemodi palinodiam importuniſſimè recantaret: & omnem ſinceri Scriptoris gloriam, quam ſibi octo prioribus libris comparauerat, hiſce ineditis (quæ vtinam ſemper inedita permanſiſſent!) corrupit ac depudicauit. Cui ſanè vel pueri, quos ille in arte dicendi erudiebat, illud Catonis obijcere potuiſſent:

Laudaris quodcumq; palàm, quodcumq; probaris,
Hoc caue ne rurſus leuitatis crimine damnes.

At quomodo tandem damnat, quos paulò antè effuſè laudauerat, ac tantùm non Superis inſerüerat? Quomodo, inquam, damnat? quo pudore, quâve impudentiâ? non equidem lego Hiſtoricum, res vti geſtæ ſunt enarrantem, ſed intentiſſimâ voce declamatorem tragœdias excitantem. Si per alterius cuiuſpiam Angli ſciomantiam reuixerit vmquam Plutarchus, qui Herodotum ſcripto in eum libro non ſine amarulentiâ damnauit malignitatis; multò acriùs & multò etiam iuſtiùs inuehetur in hunc Procopium, cuius profectò eſt heroica malignitas: nam quemadmodum Heroum virtus definitur eſſe virtutis quædam hyperbole; ita huius conſummatiſſima improbitas non ineptè forſitan improbitatis hyperbole dici poteſt. In ſummâ ſic ſtatuo, eſſe in hac, cuiuſcumque illa ſit Auctoris, rhyparographiâ loquentiæ ſatis, licentiæ nimis, inſolentiæ plus nimio; multum liuoris, plus odij, plurimum inſcitiæ; parum ordinis, minus facundiæ, minimum iudicij, nihil memoriæ, minus

nihilo

nihilo ſinceritatis. Quorum tamen criminum non cenſeo Procopium temerè condemnandum: fieri enim potuit, vt ab aliquo non huius ætatis nebulone Pſeudo-anecdota illa fuerint confecta, vt nos aliquando, ſpiſſâ quadam caligine circumfuſi, pro Iunone craſſam nebulam amplectentes, inter nebulones cum ipſo pariter huius ſycophantiæ conſtructore numeraremur.

Atque hæc Bonifacius pulchrè, eleganter, ornatè. V.
Quid enim, nequidquam reclamante ſeu vero ſeu pſeudo-Procopio, Iuſtinianum Imp. magnoperè ſuſpiceremus, de quo etiam vitâ functo S. Gregorium & S. Agathonem Romanos Pontifices honorificè locutos eſſe conſtat? cuius induſtriæ & ſolicitudini debemus, quòd præclara illa veterum Iuriſprudentum & Legiſlatorum monumenta ſummo totius orbis bono habeamus concinnata? *Magnâ laude*, inquit Franciſcus Connanus, *dignus eſſe videtur Iuſtinianus, hoc tam glorioſo dicam an audaci facto? qui ſquallenti huic Commentariorum ſyluæ primus ſecurim iniecerit.* Alioquin nempe futurum erat, vt deſudati illi veterum labores egregij iam eſsent irriti: quorum nimiam prolixitatem, & inutilem diſsonantiam, vt cum Paulo Diacono dicam, Iuſtinianus mirabili breuitate correxit; cùm anteà tam vaſta illorum moles eſset, vt in arte tam longâ perdiſcendâ, & vitâ

Lib. 1. Comment. Iuris Ciuilis cap. 9. num. 4.

Henricus Salmuth in cap. 10. Nouor. Repertor. Pancirolli.

tam

tam breui, vel tria Neſtoris ſæcula, vel naturam Phœnicis rediuiuam concedi oporteret; aut certè metuendum foret,ne redundans illa Scriptorum copia in deſperationem ſtudioſos pertraheret, aut verò etiam in odium apud eos vocari poſset. Ceterùm vt in macie plus ſanguinis eſse Phyſicis placet, ita in reciſis antiquorum Legibus, aptè tamen coagmentatis, plus frugis, minùs laboris inuenitur. Vt meritò ridendi ſint,qui antiquata veterum Iureconſultorum Reſponſa tam anxiè requirunt, & non minùs lugent quàm Ægyptij quondam perditum Oſirim numquam ſatis quæſitum lamentabantur. Hinc Bibliothecas omnes rimantur & inueſtigant, ſicubi nanciſci Fragmenta Iureconſultorum amiſsa poſſint: non diſſimiles quidem pueris, qui non admodum curant poma in cœnis comedere, ſed alijs comedentibus, analecta & cortices comedunt auidiſſimè: aut vt quidam veterum, inuento frumento,glandibus veſci malunt, in memoriam videlicet exoletæ vetuſtatis; & hanc ſaginam dulcibus, ſed parcis epulis præferunt, neſcij non plurimo cibo, ſed ſaluberrimo homines iuuari. Iam ſi quid obſcuri in toto Iure Ciuili repererint, aut duriuſculum,vel quod humanum quidpiam ſapiat, illicò vociferantur, & vniuerſum illud opus, diuinum ceteroquin, reijciunt ac damnant

nant audaculi pariter ac ridiculi non minùs forſan quàm Anaxagoras, cælum omne ex lapidibus compoſitum aſſerens, quòd Dimylo Principe vnicus lapis è cælo cecidiſſet, ſicuti ex Laërtio eleganter protulit Stephanus Forcatulus. At quantò fuerat æquius vni atque alteri huiuſcemodi errori, vtilitatis contrà immenſitatem opponere! quæ tanta profectò eſt, vt exploſis veterum ſanctionibus & præceptionibus, & rurſum optimis quibuſque vulgatis talem ſe permutationem feciſſe Iuſtinianus meritò glorietur, qualem apud Homerum Glaucus & Diomedes inter ſe feciſſe memorantur: *§. vlt. Proœm. Digeſtorum.*

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοια ἐννεαβοίων:

Aurea æreis, centenaria nouenariis, permutantes.

VI. *Nimiùm verò aſtutus fuit noſter Iuſtinianus* (verba ſunt Balduini) *qui, vt Principem patitur donare quantumlibet, ſic & Principi priuatos liberè & ſine inſinuatione donare poſſe ſtatuit; & abſurdum eſſe iudicat, non eodem iure cenſeri vtrumque donationis genus: hoc eſt, ſiue Princeps donet, ſiue ipſi donetur. Quantum tamen interſit, facilè quiſque intelligit.* *Comment. de Iuſtiniano, ſeu de Iure Nouo.*

Scio inuſtam optimo Principi, vt & eius Quæſtori Triboniano, auaritiæ notam, quòd Præfecturas vendiderit, quòd demortuorum heredem ſe ſcripſerit; ſed auctore nimirum Procopio, qui & ab eodem

Imperatore Palæſtinis Chriſtianis annuum vectigal impoſitum memorat, exactione nullo humanitatis modo imperatâ. At quâ fide, quâ fronte, quóve iure, vel eius interpretem Alemannum audi: *Non diſſimulo*, inquit, *Cyrilli Scytopolitani, qui hæc penè vidit, narrationem planè contrariam*. Is refert Primæ Palæſtinæ, vbi potiſſimùm Samaritarum incurſio deſæuierat, δώδεκα κεντηναρίων συγχώρησιν ἐποιήσαντο δημοσίων: *duodecim centenariorum ex publicis vectigalibus remiſſionem factam fuiſſe*; Scytopoli verò, quæ hoſtium damna minùs ſenſerat, ἑνὸς μόνου κεντηναρίου συγχώρησιν δοθῆναι συνοῖδον οἱ Ἐπίσκοποι: *vnius tantùm centenarij remiſſionem dandam Epiſcopos decreuiſſe*; nempe Antonium Aſcalonitam & Zachariam Pellenſem, quos penſitandis Clericorum & Eccleſiaſticorum damnis Iuſtinianus præfecerat, vt idem Cyrillus narrat.

Iam verò cùm decretas à Iuſtiniano in hæreticos capitis pœnas Procopius damnat, in ſcirpo quærere nodum videtur, niſi fortè cum hæreticis & ipſe ſentiebat: vnde & fatetur Alemannus, coactus veritatis viribus, *mirari ſe, quòd de noſtræ Religionis myſterijs ita dicat, vt ab ijs modò alienus, nonnumquam rectè ſentire videatur*. Nimirum bilinguis hominis ea fuit aliena inſectandi & exagitandi libido, vt dum Principi optimè de ſe merito non parcit, in ſeipſum deſæuiat,

ſæuiat, &, quod vulgò dici ſolet, vinera ipſemet cædat ſua. Neque rhetori illi par eſt in alijs credere, quem conſtat, ex Suidâ, Iuſtiniano infenſum fuiſſe: quo nomine & plerique alij rhetores ei obtrectant, inſanumque & illitteratum appellant, *quòd ipſi*, inquit Alciatus, *ἄθεοι & infideles Chriſtianiſſimum Imperatorem (quo nemo dignior vmquam ad Imperium aſſumptus eſt) ferre non poſſent.* *Lib. 5. Parergon c. 2.*

VII. Vetus quidem querela eſt, multa illum quæ erant Antiſtitum Eccleſiæ vſurpaſſe, multa de perſonis Eccleſiaſticis ſtatuiſſe, dum ſe Diuinis immiſcet, qui humanis tantùm præfectus eſſet rebus; quod nec Ethnici Imperatores præſumpſerunt, niſi creati primùm Pontifices Maximi. *Eius in Sacerdotalem ordinem,* inquit Alemannus, *in ſummos Sacrorum Antiſtites, in rem Eccleſiæ publicam, ad hanc fermè diem mirati ſumus effuſam licentiam. Et Cardinalis Baronius æqualis doctrinæ vir ac pietatis, cùm huius Imperatoris res in Annales referret, vehementer etiam atque etiam hunc Procopij librum expetiuit, quòd inde compertum fore putaret, Imperatoris Iuſtiniani mores qui fuerint, quod ingenium, quæ prudentia, quæ denique pietas; cùm non bonam de illo opinionem mouere videretur illa eius in Eccleſiaſticos licentia, quam in pium probumque Principem cadere minimè poſſe, & ſummus ille vir affirmabat, & boni omnes intelligunt.*

 Verùm

Verùm ad eius excuſationem multa etiam ſunt quæ poſſunt afferri, eodem teſte Eminentiſſimo Annalium ſcriptore Baronio; *Atque primum,* inquit, *illud accipe de his conſilium eius. Quòd enim ipſe vidiſſet, plurimiſque exemplis patefactum intellexiſſet, nullam eſſe Eccleſiaſticorum Canonum obſeruationem, cùm imperaſſent Principes Fidei Catholicæ minimè ſtudioſi, imò perduelles, vt fuerunt Zenon, Baſiliſcus & Anaſtaſius, ſed hæreticorum arbitrio cuncta eſſe permiſſa, miſceri atque confundi; ſed & eueniſſet interdum, imò ſæpiùs contigiſſet, vt Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ hæretici Antiſtites præſiderent, penes quos nulla penitus eſſet Canonum ratio, ſed ſtudium tantùm priuatæ fortunæ :* Hæc, *inquam, ipſe conſiderans, illud ſibi arrogandum putauit (quod aliàs inconceſſum videri poſſet) vt plures de rebus & perſonis Eccleſiaſticis ederet Sanctiones, quibus coërceri poſſent infrenes hæretici, & petulantes ſchiſmatici cohiberi, atque ſoluti diſciplinâ reſtringi; probè ſciens iuſtis non eſſe poſitam legem, ſed præuaricatoribus.*

VIII. Hinc Alexandri, Honorij, aliorumque Romanorum Pontificum Decreta non aliter excommunicatione latæ ſententiæ Regulares coërcent, quàm ſi infra ſpatium duorum menſium ab inceptione ſtudij Legum Ciuilium computandum non deſtiterint: ex quo ſatis apparet, non tam honeſtiſſimam diſci-

Toletus in Summâ lib. 1. c 8. n. 10.

plinam

plinam perſtringi, quàm periculum vitæ ſpiritalis, ſanctioriſque amittendæ profeſſionis auerti; in quod venirent, ſi moras cum ſæcularibus in Vniuerſitatibus traherent. Præſertim cùm vel religioſiſſimo Antiſtiti, ipſiuſque Monaſticæ vitæ cultori, ſi probè antè Iuris vtriuſque præceptis inſtructus fuerit, citra piaculum liceat de Iure reſpondere. Notum eſt Matthæi Iterani, quem Auguſtinum poſteà dixêre, nobile factum; qui cùm auitâ maiorum nobilitate clareret, & Iuris conſultiſſimus Leges publicitus expoſuiſſet, in album Sodalium S. Auguſtini, nomen ab Eremo trahentium, relatus, generis nobilitatem doctrinæque præſtantiam ita diſſimulauit, vt idiotæ perſonam ignotus omnibus ſumeret, & infima mediaſtinorum ſeruorum officia ſeruitiaque obiret. Sed vbi Roſiæ didicit Fratrum familiam in periculo amittendi prædij verſari, ac controuerſiam ancipitem eſſe, ſuoſque magnis iniurijs premi, Cœnobij Procuratorem adijt, petijtque poteſtatem pauca ſcribendi, quæ bono futura eſſent ſuis. Riſit primùm vt ſimplicis petitionem Procurator, quem neque litteras noſſe, neque characteres formare poſſe credebat. Perſeueranti tamen porrexit chartam, ſtilum, atramentum. Complexus eſt Matthæus cauſam paucis, & ſchedium iuſſit Iacobo Pagliorenſi, aduerſariæ

Raderus 2. Parte Viridarij Sanctor. cap. 5.

partis actori, tradi; qui perlecto ac perpenſo ſcripto, breui illo quidem, ſed neruoſo, & ſententiarum pondere graui; Aut, inquit, hoc à malo genio profectum eſt, aut ab Angelo ſancto, aut à Matthæo Iterano, quicum operam dedi bonis artibus Bononiæ, quem militiæ tandem armis occubuiſſe cognoui. Procuratore ab illitterato & agreſti homine ſcripturam factam affirmante; Non eſt ita, inquit; hic quiſquis eſt; Iuris ſcientiſſimus eſt; & percontando progreſsus Roſiam in rem præſentem venit, ipſumque Auguſtinum condiſcipulum olim ſuum mox agnitum complexus totum lacrymis perfudit, cauſamque totam Cœnobio tranſcripſit. Et verſus ad conuentum: Cuſtodite, inquit, hunc Theſaurum ſapientiæ & virtutis, quo meliorem nuſquam reperietis.

Lib. 6. Confeſſion. cap. 6.

De B. Ambroſio, quem nemo neſcit coactum fuiſse à populo in ſacram militiam dare nomen, & à foro ad Infulas aſcendere, refert Auguſtinus, adeò fuiſse illum obrutum cognitione alienarum cauſarum, vt vix daretur ei reſpirandi facultas; atque adeò toto tempore quo ipſe Auguſtinus Mediolani reſedit, numquam nactus ſit Ambroſium ab his liberum & otioſum. Verùm, vt iſta deeſsent, mirum quantum ſuperiori ſæculo auctoritas eruditiſsimi Antiſtitis Antonij Auguſtini, Ilerdæ primùm, deinde

Tarra-

Tarraconenſis Epiſcopi, ſtudium Ciuilis Prudentiæ cohoneſtarit; quippe qui ſuis Emendationum libris, aſsiduâ & indefeſsâ prorſus diligentiâ, quamplurima reſtituerit vetuſtate collapſa, quæ alioqui Iureconſultis negotium non mediocre faceſsebant. Nimirum ſancta Dei Eccleſia, Legum ſæcularium, quæ æquitatis & iuſtitiæ veſtigia imitantur, famulatum non reſpuit; ſed eas ſuis ipſa Legibus ac Decretis confirmare conſueuit; tametſi illarum non Chriſtianus Princeps, ſed Diocletianus fuerit promulgator, vel quiuis alius perſecutor Eccleſiæ. Vnde in Academijs nonnullis, ex Romanorum Pontificum priuilegio, ſæculares Clericos Sacris initiatos, Iuri Ciuili operam dare nemo ignorat; quâ prerogatiuâ Patauinam Academiam donatam eſſe ab Eugenio IV. refert vir humanioribus ſtudijs celebris Antonius Ricobenus, Commentarijs ſuis de Gymnaſio Patauino.

Cap. 1. De Noui operis nunciatione. *cap.* Super ſpecula. De Priuilegijs. *Can.* Si in adiutoriū. *diſt.* 10.

Certè olim Legum interpretandarum ſcientia ad Collegium Pontificum pertinebat; ad quos de omnibus Diuinis & Humanis etiam referebant. Imò verò nulli Iureconſulti dicendi ſunt, niſi vtrumque intelligant. Iuriſprudentia enim rectè ab Vlpiano definitur, RERVM DIVINARVM ATQVE HVMANARVM NOTITIA. Et hæc cauſa eſt, cùr apud ipſos Ethnicos nobiles Iureconſulti pares in vtrâque facul- IX.

L. 2. §. 6. *in fine.* ff. De Origine Iuris. *Cicer.* 3. *de Orat.* *Claud. Clemens l.* 2. *Muſei ſect.* 1. *c.* 9. *ex Briſſonio l.* 4. *Selectar. Antiq. cap.* 16.

Lib. 8. c. 8. facultate eſsent. Sic Valerius Maximus ait Scæuolam benè ac diu iura Ciuium & Cæremoniarum
Lib. 5. c. 8. ordinaſse : & Titum Manlium Torquatum, Iuris Ciuilis & ſacrorum Pontificalium peritiſsimum
Lib 3. fuiſse memorat. Sic Tacitus Ælium Capitonem humani diuiniq́ue Iuris ſcientem ſcribit. Eadem
Lib. 5. laus ab eodem tribuitur Cocceio Neruæ. Et Gratianum noſtrum in Decretalium compoſitione multas Imperatorum Conſtitutiones allegare ſcimus, caſq́ue interdum, quæ non extant in Iure Cæſareo.

CAPVT

CAPVT V.

Refutatio eorum quæ in Gratianum & eius Decretum adduci ſolent.

I. *Accuſatur Gratianus, quòd priuatus homo non habuerit auctoritatem Legis ferendæ.*
II. *Quòd Compilator inſignis nihil ferè habeat vtile, vnde propriam laudem mereatur.*
III. *Quòd antiquas Decretorum Collectiones corruperit, & malâ fide in citandis Auctoribus vſus ſit.*
IV. *An fuerit S. R. E. Cardinalis, & frater Petri Lombardi & Petri Comeſtoris.*
V. *Cur illius doctrina appelletur Authentica.*
VI. *Eius Decretum publicè in Academijs pro Iure proponi & doceri iuſſit Eugenius III.*
VII. *A Gregorio XIII. approbatur.*
VIII. *Quid vox* Palea, *Canonibus identidem appoſita.*
IX. *Gratiani Collectio à Theologis non minùs quàm à Iuriſperitis in pretio habetur.*
X. *In ipſum Ioannis Molinæi ſcomma nimis inuidioſum.*
XI. *Contius in eum commotior ob malè citatum Pauli locum, veritatem expertus reſipiſcit.*

SED obijciunt Theologorum, adeoque I.
Iureconſultorum non pauci (quod futurum erat tertia pars Diſſertationis noſtræ) Gratianum, Monachum Ordinis S. Benedicti, priuato ſtudio Decretum compoſuiſſe, nec

Boëtius Epo lib. 2. de Iure Sacro cap. 2. n.135. auctoritatem habuiſſe Legis ferendæ: quodque nouitij quidam Scriptores teſtari voluerunt, hanc illius operam ab Eugenio III. ſub quo vixit, approbatam fuiſſe, nullo præter vnum Trithemium idoneo teſte confirmari; adeoque meritò reijci à pleriſque omnibus vt ſuſpectiſſimum; cùm neque diligentiſſimus in rebus eiuſmodi adnotandis Antoninus Archiepiſcopus Florentinus, neque Platina Pontificum βιόγραφος, neque quiſquam probatus Auctor id affirmet.

II. Hic, vt facilè omnes concedunt, Compilator inſignis nihil ferè habet vtile, quod proprium dicere poſſis: ſed corniculæ illi ſimilis, vt eſt in fabulis, riſum ſcientibus, admirationem ignorantibus mouet. Si verba conſideres, nihil illo tritius; ſi artem requiras & ordinem dicendi, fruſtrà laborabis. Ita multa refert alieno loco ponenda, ita pro certis incerta conſtituit, vt malis illa eadem in ipſis libris non ſolùm Conciliorum, ſed etiam Burchardi & Iuonis & aliorum Collectorum requirere. *Anton. Auguſtin. lib. 1. Dial. 1. de Emend. Gratiani.*

III. Nam, vt auctor eſt Sigebertus, veteres Eccleſiæ Canones in vnum Volumen congeſſerat Burchardus, primò Lobienſis Monachus, deinde Epiſcopus VVormatienſis, adiutus ope Olberti Leodienſis Abbatis: quos poſteà dum Gratianus redegit in ordinem, non parum corrupit. quamquam alij malint, *Apud Genebrard. lib. 2. Chronogr.*

eum

cum ſua ex Decreto Iuonis Carnotenſis Epiſcopi delibaſſe. Sed Antonium Contium hîc omiſiſſe ſit nefas: *Vt maxima*, inquit, *cum minimis conferam, cum Imperatore Monachum, cum Iuſtiniano Gratianum, locos ex eius farragine quoſdam notabo, ex quibus mihi perquam ſuſpecta eſſe cœpit eius in citandis Auctoribus fides. Equidem quâ fide Canones Conciliorum & Pontificum Epiſtolas tranſcripſerit, lubenter in præſentiarum totam hanc cenſuram Theologis ceſſerim; ea quæ ad Ius Ciuile pertinent tantùm attingam. Nam alterum mihi crimen falſi eſſe videtur, falſum quod in altero deprehenderis excuſare vel diſſimulare; vt alterum parricidium rectè dixit Papinianus, parricidium defendere. Ceterùm Imperatoria Maieſtas omni falſi ſuſpicione Iuſtinianum liberat; Gratianum priuatum hominem non æquè. Is igitur Iſidoro adſcribit cap.* I. XXV. *quæſt.* IV. *& cap.* I. *& vltimum* XXXV. *quæſt.* V. *quæ capita apud Iſidorum typis excuſum non inueniuntur; vt valdè mirer, extitiſſe quoſdam tantæ falſitatis confirmatores, qui & librum & caput, quo apud Iſidorum inueniretur, notauerunt ad marginem librorum, quibus in tam aperto mendacio nulla venia ſuffragatur. Sed quod attinet ad prolixum illud caput vltimum, quod eſt* XXXV. *quæſt.* V. *nullum verbum eius extat apud Iſidorum; ſed integrum illud caput decerptum eſt ex receptis Pauli ſententijs, in quarum Fragmentis* *Lection. cap. 10.*

 hodie

hodie quoque legitur, & multò quidem emendatiùs & ſinceriùs quàm apud Gratianum. Parum enim fuit ſub Iſidori nomine Paulo abuti, niſi maior fraus in contaminandis Pauli verbis, & cum barbari cuiuſdam interpretis ineptijs comminiſcendis interueniret. Sed & toto capite tot ferè ſunt errorum monſtra, quot vocabula; vt cùm in ſecundo gradu fratrem & ſororem numerat; deinde in eodem gradu patruum & auunculum collocat, quòd ſint fratres patris & matris. Quis hæc portenta diſſimulet?

IV. Hæc illi. At poſſem ego, ante omnia, Gratianum in altiore dignitatis gradu collocare, atque ex Monacho Benedictino Cardinalem facere, propter auctoritatem Alberici, qui in Chronico ſuo nondum in lucem edito, anno M. C. XLVI. *Item*, inquit, *in eodem anno, id eſt Frederici Imp. quinto, quidam magiſter egregius, Omnibonus nomine, librum de Concordantiâ diſcordantium Canonum diligentiſſimè ordinauit in duas partes; Primam partem in* XVI. *Diſtinctiones; Secundam in Cauſas* XXXVII. *per quæſtiones diuerſas ſatis artificiosè poſitas. Et hic liber à nomine Auctoris, Omne bonum appellatur. Et hunc ſecutus eſt tempore Alexandri Papæ Gratianus Cardinalis, qui multa addidit, ita quòd de* XVI. *Diſtinctionibus, centum Diſtinctiones fecit, & per ipſum iſta doctrina facta eſt magis Authentica.* Ita Albericus.

ricus. Verùm tametſi nullum tantum honorem eſſe putem, qui in Gratianum collatus non ſit ei qui contulerit magnam iudicij laudem allaturus; hunc tamen illi aſſerere non auſim, quòd fraudi fuiſſe videatur Alberico nominum ſimilitudo. Alexander enim PP. III. Piſanum quemdam, cui Gratiano nomen fuit, ex Subdiacono & Scriptore Apoſtolico Cardinalem creauit, & ſuorum omnium Conſiliorum participem atque adiutorem eſſe voluit anno ſalutis M. C. LXXVII. Vnde fortè orta Alberici opinio in eam hiſtoriæ ſpeciem coaluit, quam poſteà bonâ fide litteris conſignauit. Neque certioribus argumentis, vt exiſtimo, ſenſim ſine ſenſu fabula adoleuit ea, quâ Gratianum, Petrum Lombardum & Petrum Comeſtorem germanos fratres fuiſſe ferunt; quorum primus Etruſcus fuit ex Cluſio ciuitate, alter, Lombardus Nouarienſis, tertius, Gallus Trecenſis, non magis ſanguine quàm patriâ inter ſe iuncti.

Tiraquell. de Nobilitate c. 15. num. 32.

Bellarmin. de Scriptorib. Eccleſ. in Petro Lombardo. Genebrard. l. 2. Chronographia.

V. Ceterùm meritò cuipiam videri poſſit, ſingularem quamdam auctoritatem operis Gratianæi indicare voluiſſe Albericum, cùm ſcripſit, *Per ipſum hanc doctrinam factam eſſe magis* AVTHENTICAM; id enim præ ſe fert vis ac ratio Græci vocabuli, quo etiam Iuſtinianus Nouellas ſuas, Conſtitutiones ap-

pellari iuſſit, quòd certæ ac præcipuæ fidei eſsent, ad diſtinctionem earum, quarum Epitomen compoſuerat Iulianus Anteceſsor Conſtantinopolitanus circa tempora ipſius Iuſtiniani.

Ant. Contius Præf. ad Abuſum Nouellar.

VI. Nam, vt Adrianus Imp. ex Perpetuo Edicto, quod α Saluius Iulianus I C. Romanus priuatim compoſuerat, Ius publicè dici poſteà voluit; ſic Eugenius β Pontifex hoc Decreti opus à priuato tantùm homine digeſtum, publicè in Academijs pro Iure proponi ac doceri deinceps iuſſit. Vnde quamuis multi alij viri docti ante Gratianum in hoc ſcribendi genere operam non mediocrem poſuiſsent, vt Dionyſius, Iſidorus, Creſconius, Burchardus, Iuo, & ſi qui ſunt alij: γ ipſe tamen ſolus obtinuit, vt publicè in Gymnaſijs prælegeretur, & multorum doctiſſimorum hominum Commentarijs illuſtraretur.

α *Eutropius lib. 9.* L. 2. C. De Veteri Iure enucleando. *L.* pænult. C. De Condictione indebiti. *L.* Antequam. C. De vſufructu.
β *VVeſemb. in Oecon. Iuris Canonici, Auctor Vitæ Gratiani, quæ Decreto præfigi ſolet.*
γ *Andr. Alciatus lib. 4. Parergωn cap. 23.*

Prætereo propagatam iam aliquot ſæculis illius
auctoritatem, ex eo mirum in modum confirmatam
fuiſse, quòd Summorum Pontificum ſedulâ curâ,
VII. adlaborantibus conſultiſsimis quibuſque viris, anti-
quæ fidei reſtitutus fuerit, atque à librariorum ma-
culis repurgatus: quæ tamen ratio cùm ſatis per ſe
valida ſit, vix aliquem dubitandi locum relinquit.
Vnde Tuſchus Cardinalis apertè litteris conſigna-
uit,

uit, *Decretum Canonicum per Gregorium XIII. fuiſſe approbatum, & contenta in eo eſſe Leges Canonicas effectas.*

Verbo Decretum Canonicum.

Neque magnoperè obſtat ſuperioris Eugenianæ approbationis mutam prorſus eſſe memoriam, altumque Scriptorum ſilentium; haud ita quippe firmum eſt argumentum, cùm quid ideò negatur eſſe, quòd ab Auctoribus non traditur à quibus tradi deberet.

VIII.

Anton. Auguſtin. Præf. ad Antiquas Decretalium collectiones. Ἐναντιο-φανῶν *lib. 1. c.24.*

Ceterùm huic Gratiani Collectioni Paleam diſcipulum aliquot addidiſse capita, quibus eius nomen adſcribitur, vero propius eſt, quàm quod cenſuit Gilbertus Regius Noſerenus, vbi ſcriptum reliquit: *Dubitari video, quid ſignificet hæc vox* PALEA, *quæ plurimis in locis Decretorum eſt adpoſita. Non fuit à Gratiano adſcripta, ſed à Pontifice Eugenio III. ni me meum fallit iudicium. Nam cùm Decreta compilaſſet Gratianus, obtulit ea Pontifici, qui librum recognoſceret, & auctoritate publicâ donaret. Relegens opus Pontifex notauit velut aſteriſco capita quæ minimè placebant, nec vllâ erant auctoritate valitura, & Paleas appellauit; vt quemadmodum paleæ ad grana frumenti viles ſunt, nulliuſque momenti, ſic capita notata omni pondere carerent inter cetera.*

Ad id quod prætereà obijcitur non erit difficile IX.
reſpondere ipſiſsimis verbis Antonij Auguſtini, eruditiſsimi

ditiſsimi Antiſtitis; reponit enim Dialogiſtæ ſuo: *Ludis tu quidem, vt ſoles, perurbanè, & mihi videris pro tuâ præclarâ dicendi facultate magnas res contemnere & pro nihilo ducere; minores verò in cælum tollere, atque augere dicendo. Nam vt dem tibi nihil ferè aut pauca de ſuo Gratianum attuliſſe (quod falſum eſt) adfert etiam multa, quæ in alijs Collectionibus non inuenies; qualia ſunt quæ per Burchardum & Iuonem ſunt nata; item multarum difficultatum ſolutiones: ſed quamuis nulla attulerit, feliciorem tamen ceteris Collectoribus negare non poteris, quos in tenebris diu fuiſſe nouimus, dum hic in omnium manibus verſatur, multorum interpretum illuſtratur lucubrationibus, refertur denique in iudicijs omnibus, atque à Theologis non minùs quàm Iuris vtriuſque peritis in pretio habetur. Quod ſi in illo verborum elegantiam deſideras, temporis eſt non hominis culpa; tritis vtitur verbis, vt omnibus prodeſſe poſſit.*

Lib. de Iure ſacro Et Boëtius Epo: *Gratianus*, inquit, *non quidem Legiſlator ipſemet, ſed ab Eccleſiaſticis Legumlatoribus in Eccleſiâ Chriſti probatus.* Idemque de Arte & ordine Decreti Gratianæi: *Quoniam*; inquit, *Gratiani Volumen illud inſignis & incomparabilis eſt omnis & Antiquitatis & Legiſlationis Eccleſiaſticæ Theſaurus, à Summis Pontificibus olim, ſicut & nuper à Gregorio PP. XIII. nobis ad obſeruandum traditus: mox in initio, non inutiliter*

nec

nec importunè pro ſtudioſorum commoditate, de tanti ac tam vaſti quæremus Operis vel Arte vel Ordine.

Atque eiuſmodi argumento accuratiſſimè verſato ſubijcit: *Iudicium Ioannis Molinæi, Gratianum noſtrum temerè prorſuſque pueriliter calumniantis, & in ſuâ Decreti Gratianæi profeſſione præuaricatorem ſe declarantis, vt editionem Decreti Iuoniçi ſuam redderet plauſibiliorem, vehementer equidem demiror atque deſidero: nec vllo modo ferendum reor tam inſolens hominis intemperantis in Interpretes omnes noſtros, qui Gratiani laborem ſuis illuſtrarunt Commentarijs, viros doctiſſimos atque perſpicaciſſimos, vel ſcomma vel dicterium; quaſi qui dum ordinem quærunt in Gratiano, venationem inſtituerent aut delphinorum in ſyluis, aut aprorum in fluctibus. Illud non inuitus agnoſco, ſimile quid interdum præter ſpem ſuam & expectationem accidiſſe Gratiano quale metuentibus peſtem; quandoquidem vt hi ſæpenumerò per diuerticula primi in eam incidunt; ita Gratianus ab ordinis confuſione ſibi vel maximè metuens, in eam fluctuantiùs impegit interdum; ſed in medio quaſi curſu diuerticuloque dumtaxat, non in ſummis generibus vtcumque conſtituendis. Quod vt vt ſit, certè Gratianus Iuonem longiſſimè ſuperat & ordinis commoditate & rerum Eccleſiaſticarum copiâ: neque vel vmbram vllam veri habet, quod Ioannes iſte Molinæus iactitat, Iuonis* X.

Volumen Gratianæo Decreto maius eſſe atque locupletius; cùm è contrario tertiâ penè parte ſit maius; & rebus Eccleſiaſticis inſtructius Gratiani Volumen Volumine iſto Iuonis, vt maximè Gloſſarum quaſi veſtimento denudaretur Gratianus; id quod optare videtur Molinæus. Habet hoc item commodi Gratianus præ ceteris Decretorum Collectoribus, quòd in vtramque partem quæſtiones omnes grauiſſimas luculenter agitet, non Scholaſtico tantùm, ſed & forenſi more; qui diſputandi mos proculdubiò ſemper ad rectè de rebus omnibus iudicandum vehementer neceſſarius.

Quod Canonem *Iudicantem.* XXX. quæſt. v. quæ eſt Lex Conſtantini in Cod. Theod. vnà cum Aniani Scholio, Eleutherio Papæ tribuit, plus centum annis Conſtantino anteriori, ſimileſque Decretales primis Pontificibus falſas adſcribit Gratianus; *Non magis eius*, inquit Contius, *quàm ſuperiorum, qui Canones & Decretales collegerunt, hoc mendum eſt.* (*Cap. 10. Lection.*)

XI. Idemque poſteaquam Lege Corneliâ de falſis in Gratianum agere velle videbatur ob malè citatum Pauli locum, moderationis ſcilicet ac lenitatis laudem ſibi vindicare voluit, cùm in ſuo Lectionum libro ſcriptum reliquit: *Poſt priorem huius libri editionem rurſum diligenter contuli omnes libros Iſidori hactenus impreſſos tam Venetijs quàm in Galliâ; in quibus* (*Ibid. ad marginem.*)

bus omnibus nulla eſt Pauli mentio vel citatio. Tandem verò in Bibliothecæ cuiuſdam veteris manuſcriptum Iſidorum incidi, vbi miniatis litteris adnotatum reperi, ex Pauli ſententijs illud decerptum eſſe; qui tamen locus à quibuſdam videtur interciſus. Hoc candidè moneo, ne quis me putet quemquam prudenter ſcienterque falſi inſimulare velle. Equidem hactenus culpâ vaco, qui tantiſper omnium impreſſorum & quorumdam manuſcriptorum fidem ſecutus ſum, donec in alterum illum incidi, vtcumque etiam corruptum.

CAPVT VI.

Raymundi Barcinonenſis, viri ſummi atque omnibus ſanctimoniæ notis illuſtris, doctrina ſingularis aſſerta aduerſus ineptum cauillatorem.

I. *Raymundus Barcinonenſis, Ordinis Prædicatorum magnum lumen, Angelo ſuo tutelari familiariſsimè vſus.*

II. *Imprudentiæ falsò arguitur in Decretalibus concinnandis.*

III. *Ita laudatur, vt maiore commendatione cohoneſtari nemo poſsit.*

I. ESTO, quod etiam alicubi voluit Antonius Auguſtinus, & ſentiunt plerique omnes tam Ciuilis quàm Pontificij Iuris Interpretes, non plus tribuat ponderis Eccleſia locis quæ apud Gratianum leguntur, quàm ferat meritum eius à quo illa depromſit. Nolo venditare Decretum tamquam Ius Eccleſiæ, & ab eâ donatum ſummâ auctoritate. α Adſcripſerit Gratianus interdum Sanctis Patribus, quæ vel his numquam venerunt in mentem, vel etiam ijs quæ ipſi

Præfat. ad Antiquas Decretalium collectiones.

α Angelus Roca de Canonizat. Sanctor. c. 39. Bellarmin. de Scriptorib. Eccleſ. in Gratiano. Anton. Auguſtin. in Dialog. de Emendatione Gratiani. Couarruuias lib. 4 c. 13. Tom. 2 & in Annot. ad Can. Anaſtaſius diſt 19. Baronius ad annum Chriſti 487. & 497. Ægid. de Coninck Præf in Commentar. de Sacram. Franc. Connan. Commentar. Iuris Ciuilis lib. 1. c. 6. n. 8. & lib. 9. c. 8. num. 11.

ipſi ſcripta nobis reliquerunt penitus repugnant. Abſit tamen, vt vel Gregorium IX. Pont. Max. vel certè Raymundum Barcinonenſem, Ordinis Prædicatorum magnum lumen, peruerſi hac in parte iudicij inſimulare quiſquam audeat, & oſcitantiæ traducere. Nam ſi Socrates, quòd illi à puero Genius neſcio quis adhæſiſſet, ſapientiſſimus habitus eſt ſecundùm Pythij quoque dæmonis ſuffragium, qui Cherophonti id oraculum edidit, quod in omnium ore eſt; *Mortalium vnus Socrates verè ſapit;* in Opere Decretalium concinnando Raymundus non accuratiſſimus eſse non potuit, qui Angelo ſuo tutelari tam vſus eſt familiariter, vt non raro ad ſtatas ab eo preces excitaretur: qui nobilitate generis, eruditione & ſanctitatis laude clariſſimus, anno M. CC. LXXV. vitâ functus, coli publicè ad aras Barcinone cœpit M. D. XLII. tandemque M. DC. I. quòd deceret

Tertullian. de Animâ cap. 1.
Laërtius de Vitis Philoſoph.
Bzouius in eius Vitâ.
R. P. Ioannes Bollandus è S. I. in Actis Sanctor. 7. Ianuarij.

Hunc hominem numero Diuûm dignarier eſſe, Clementis VIII. ſacroſanctâ auctoritate in Sanctorum Confeſsorum numerum eſt relatus, tam propensâ ipſius Pontificis voluntate, vt ipſe de eo Orationem compoſuerit; quam in Officio Diuino retinuêre Prædicatores.

II. Quare vt ne mentiar, ſæpè mihi ſtomachum mouit is qui in Præfationem Decretalium Gregorij IX.

notulas quaſdam conſcripſit. Nam quo loco ait Pontifex; *Ad communem & maximè ſtudentium vtilitatem, per dilectum filium Fratrem Raymundum, Capellanum & Pœnitentiarium noſtrum, illas in vnum Volumen, reſecatis ſuperfluis, prouidimus redigendas*; adiecit ille: *Interdum & vtilibus; quod de Triboniano dicitur, qui fuit Raymundo iſto doctior.* Equidem miratus ſum non ſemel, homini fortaſſe non indocto tam ineptum ac puerile iudicium excidiſſe: adeò pauci ſunt, qui veram ac ſolidam ſapientiam pro merito æſtimare nôrint. At quantò meliùs Henricus Gandauenſis, Doctor ille Sorbonæ Pariſienſis, ac Philoſophus ſæculi ſui celeberrimus, communiquę Academiæ ſuffragio, DOCTOR SOLEMNIS appellatus: *Raymundus*, inquit, *Iuris peritiſſimus ad mandatum Domini Gregorij Compilator fuit illius Codicis, qui modò Nouum Ius appellatur.*

III. Et Platina in Gregorio IX. *Raymundum Barcinonenſem, quo adiutore in compilando Libro Decretalium Gregorius vſus eſt, ita quidam laudant, vt maiori commendatione commendari nemo poſſit.* Sic & Leander Albertus in eius Vitâ: *Raymundus de Pennaforti Catalanus originem retulit in Aragonum Reges. Is poſtquam adoleuit, miſſus eſt ad Gymnaſium, vt ſcientiam hauriret; in quo tantum breui admodum tempore profecit, vt eâ tempe-*

ſtate

ſtate in Pontificio atque Imperatorio Iure inter viros clariſſimos facilè connumerari poſſet. Quamobrem Ciues Bononienſes, tanti viri famam exaudientes, publico ſtipendio ipſum ad docendum conduxêre. Et cognitâ eius inſigni doctrinâ, à Gregorio IX. Pontifice iuſſus eſt Epiſtolas Pontificum, ac Conciliorum Decretales in vnum corpus redigere, quod hactenus in vſu habetur in Gymnaſijs, & ad amuſſim ſeruatur; prout dignoſci poteſt in Proœmio ex eius nominis citatione ab eodem Pontifice. Fecit & ipſum Pontifex Capellanum ſuum & Pœnitentiarium: quæ dignitas temporibus illis nonniſi valdè litteratis conferebatur. Additque Franciſcus Diagus, cùm anno M. CC. XXXVIII. totius Ordinis Prædicatorum Præſes Generalis electus eſſet, ſecundiſſimo Bononienſis Academiæ plauſu acceptam eſſe electionem, & viſam quodammodò confirmari diuinitus, cùm accumbentibus menſæ Patribus, cuidam de more ſacram lectionem auſpicaturo, fortuitò ea Ioëlis verba occurrerent: *Filij Sion exultate, & lætamini in Domino Deo veſtro, quia dedit vobis* DOCTOREM IVSTITIAE.

Apud R.P. Ioannem Bolland. in Actis Sanctorum 7. Ianuarij.

CAPVT

CAPVT VII. ET VLTIMVM.

Antiſtitum Iuris vtriuſque honores bonis artibus quæſitos, minimè ſugillandos eſſe.

I. *Iuſtiniani Imp. elogia.*
II. *Mendoſus Suidæ locus de eius ignorantiâ, ex Procopio corrigendus.*
III. *Ciuilis Prudentia multum debet Triboniano.*
IV. *Gratianus & Raymundus viri illuſtres, & Principum virorum amicitiâ noti.*

I. NE patiamur itaque tantorum virorum memoriam apud nos ſeneſcere, maneat in comperto, quod oſtenſurum me receperam, Antiſtitum Iuris vtriuſque honores bonis artibus quæſitos, minimè ſugillandos eſſe; imò verò potiùs liberiorum Scriptorum cenſuras maiorum teſtimonio atque auctoritate corrigendas. Tot in Iuſtinianum Imp. conuitijs & maledicentijs vel ipſius Alemanni calamum inhorruiſſe cùm Procopium exſcriberet, ſatis ſuperque produnt loca ſubinde aſteriſcis notata, quæ aliquando ille ſæculi noſtri Apelles, ſed manſuetioribus muſis magis inclytus, Petrus Paulus Rubenius ex Codice Anglicano deſcripſit, & ſeruat etiamnum tanto parente digniſsimus filius, Regi in Concilio ſanctiori

Bruxellæ

Bruxellæ à Secretis. Legi, non ſine horrore, impudiciſſimas lacunas, mera propudia, infamem licentiam & maleuolentiam redolentia, vt veritati Scriptoris detrahere poſſint iure quàm meritiſſimo. Hic tamen, ſi Superis placet, hic homo eſt, quo arbitro ſtet Iuſtinianus vel cadat. α Nos contrà Imperiali diademate Magiſtrum radiantem grati ſuſpiciamus, quem numquam tenebras paſſurum β Sanctiſſimi Chriſti Vicarij, Eccleſiæ Romanæ Pontifices, cultu præcipuo dilexêre; non id vtique facturi, niſi aliquos magni Principis etiam in Religione errores (quorum pœnituiſse illum veriſimile eſt) benignâ Chriſtianæ charitatis interpretatione molliri potiùs, quàm acerbâ increpatione exaſperari debuiſse iudicaſsent. Quod etiam magis liquet ex Præfatione Sextæ Synodi, quæ Iuſtinianum beatâ quiete dignatur apud γ Nicephorum verbis eiuſcemodi: Ἐπειδὴ αἱ ἅγιαι καὶ οἰκουμενικαὶ δύο σύνοδοι αἱ κατὰ ταύτην τὴν βασιλίδα καὶ θεοφύλακτον πόλιν συναθροισθεῖσαι· ἡ μὲν ἐπὶ τῶν χρόνων Ἰουστινιανοῦ τοῦ τῆς θείας λήξεως· ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ ἐν εὐσεβεῖ τῇ μνήμῃ γενομένου βασιλέως ἡμῶν Κωνσταντίνου· *Quandoquidem ſanctæ & Oecumenicæ Synodi duæ, quæ in imperante hac & religioſâ vrbe coactæ ſunt, altera quidem Iuſtiniani diuinæ memoriæ temporibus, altera verò ſub piæ recordationis Imperatoris noſtri Conſtantini*, &c. Additque Nicephorus:

α *Vide Thomam Riuium IC. ac Regis in Angliâ Aduocatum lib. pro Defenſione Iuſtiniani aduerſus Procopium; Beſoldum in Synopſi rerum ab Orbe condito, & Comment. de Lib. Iur. num. 4. atque in Prænognit. Digeſtor. quæſt. 12.*

β L. Inter claras. C. de Summâ Trinit. & Fide Cath. *Mager. de Aduocat. Armat. c. 5. n. 267. & ſeq.*

γ *Lib 17. Hiſtor. Eccleſiaſt. cap. 31.*

rus: *Sed enim Acta quoque eius Concilij, cùm mentio eius facienda eſt, ἀεὶ τὸν ἐν ἁγίοις Ἰουστινιανὸν λέγουσιν, ſemper eum, qui in Sanctis eſt, Juſtinianum dicunt. In quibus & ſcholium ſiue breuem annotationem inueni, quòd Ioannes Chalcedonis filius, cùm Conſtantinopolitanæ præeſſet Eccleſiæ, Alexij Comneni ætate, in ipſo Dei Verbi Sapientiæ Templo quotannis magnificè memoriam eius celebrarit, populi vniuerſi concione ad rem Diuinam coactâ. Memoria eius Epheſi quoque, in delubro diſcipuli eius qui ſupra pectus Saluatoris recubuit, culta: quod delubrum ipſe Iuſtinianus conſtruxerat. In quacumque verò ille demum apud Deum & homines eſt exiſtimatione, tum quidem hanc etiam ob cauſam illum ſacrum Eutychium, atque alios plures throno expuliſſe aiunt. Ceterùm moriturus, ſicuti diuus Conſtantinus Athanaſij, ita & hic Eutychij reſtitutionem in teſtamento Iuſtino ſucceſſori ſuo mandauit. Equidem opinor, non autem decerno, propter alia ipſius egregiè & rectè facta, & præſtantem in Diuinum Numen æmulationem, piamque in omnibus religionem, interueniente quoque mirifico Dei Verbi Sapientiæ Templi opere, ſi quid tum in eo deſideratum, id infinitâ Dei miſericordiâ contectum iri.*

Vide Cornelium à Rynthelen in Iuriſtâ Catholico cap. 124.

Agatho Summus Pontifex iam ſuprà memoratus, ſuâ & centum vigintiquinque Epiſcoporum auctoritate ſuccinctus, Epiſtolâ quæ in eâdem Sextâ Synodo

Cap. 4. num. 5.

Synodo perlecta eſt, ita de Iuſtiniano pronuntiat annis quindecim ſupra centum ab eius morte: *Præ omnibus æmulator veræ Apoſtolicæ Fidei, piæ memoriæ Iuſtinianus Auguſtus, cuius fidei rectitudo quantum pro ſincerâ confeſſione Deo placuit, tantum Remp. Chriſtianam exaltauit: & vſque ab omnibus gentibus eius religioſa memoria veneratione digna cenſetur: cuius fidei rectitudo per auguſtiſſima eius Edicta in toto orbe diffuſa laudatur.* Quo teſtimonio, inquit Guinetus, retunditur ſtolidus indiligentium Scriptorum liuor, eius cineres inanibus mendacijs fodientium.

Sanè quidem teſtatur ipſemet Iuſtinianus, ſe fuligines lucubrationum ebibiſse, & pro diei luce intempeſtam noctem ſæpiſsimè vſurpaſse, vt ſecundùm id quod maximè ſocietati hominum & iuſtitiæ expediret, iura promulgaret, & ſibi quodammodò vitam produceret: *Omnes*, inquit, *nobis dies & noctes contingit cum omni lucubratione & cogitatione degere, ſemper volentibus vt aliquid vtile & placens Deo à nobis collatoribus præbeatur. Et non in vano vigilias ducimus: ſed in eiuſmodi eas expendimus conſilia, pernoctantes & noctibus ſub æqualitate dierum vtentes; vt noſtri ſubiecti ſub omni quiete conſiſtant ſolicitudine liberati; nobis in noſmetipſos pro omnibus cogitationem ſuſcipientibus. Per omnem namque curioſitatem & inquiſitionem*

Henric. Salmuth in Deperdita Pancirolli.

§. 1. *Authent.* Vt Iudices ſine quoquo ſuffragio fiant.

nem ſubtilem diſcurrimus, illa agere quærentes, quæ vtilitatem noſtris ſubiectis introducendo, omni eos onere liberent.

Id planè admirationem mouet, in Aulâ, in tam eminenti genere vitæ, totius orbis plauſu, bellicis occupationibus, potuiſse tantum Imperatorem in rebus forenſibus ſcriptiſque ſic eſse. Studia quoque ſua non celet magnus ille Princeps eruditionis, ſcribatque Lucilio ſuo: *Nullus mihi per otium dies exit: partem noctium ſtudijs vindico. Non vaco ſomno, ſed ſuccumbo; & oculos vigiliâ fatigatos cadenteſque in opere detineo. Seceſsi non tantùm ab hominibus, ſed à rebus: & primùm à meis. Poſterorum negotium ago: illis aliqua, quæ poſsint prodeſſe, conſcribo.* Quæ ad illa Senecæ verba ſubiungit Lipſius, de noſtro etiam Iuſtiniano veriſſimè vſurpem: *En virum diligentem ſtudiorum, & noſtri! quis non amet pariter nobis ſic natum & occupatum? Verba ea repete & examina, quiſquis es: pudebit vel ſpargere vel audire calumniam in generis humani ſic amantem. Voluptati, ſomno, vitæ detraxit, quod nobis impendit.*

Epiſt. 8.

Iudicio ſuper Senecâ eiúſque ſcriptis.

II. Quocircà deſinant eruditi Iureconſulti, [α] Andreas Alciatus, [β] Guilielmus Budæus, [γ] alijque Iuſtinianum ſuum ſcribere indoctum ac planè rudem; & mendoſum Suidæ locum, qui occaſionem illis fecit errandi,

α Lib. 4. Diſpunct. cap. 7.
β 1. Parte Annot. in Pandect.
γ Nicol. Alaman. in Notis ad Arcanam Procopij Hiſtor.

errandi, ex Procopio corrigant. Ac ſi non clementi, ſaltem minùs atroci ſtylo Triboniani ſui ſcripta diſpungant; cuius induſtria ſcientiam Iuris auidæ morti eripuit. Fruſtrà fabularum Scriptores allatrant, fruſtrà tot vitiorum fœdam caliginem eius viri dotibus ignorantiâ mendaci effuderunt. *Faciet nos meliores*, inquit Senéca, *ſi cogitauerimus quid aliquando nobis profuerit ille cui iraſcimur.* Guinet. Oratione Auſpicali habitâ Muſſiponti. Epiſt. 81.

III. Non igitur diſsimulemus, quod & Balduinus agnouit, Iuriſprudentiam noſtram multum Triboniano debere, quem accuſare non poſsumus, ſi Iuſtinianum ipſum, haud iniuriâ tantoperè laudatum, liberare velimus: *Nemo*, inquit, *exiſtimet me Pandectas, quibus nihil habeo antiquius, nihilque ex illâ antiquitate relictum eſſe ſentio quod colere magis debemus, conuellere velle: non modò ingratus, ſed & propè inſanus eſſem, ſi id vellem, præſertim cùm eas ipſe doceam. Neque, opinor, inſolens cuiquam videbitur Legum interpolatio, cùm Triboniano etiam mandata nominatim ab Iuſtiniano ſit, & nos multa exempla paſsim oſtenderimus.* Comment. de Iuſtiniano, ſiue de Iure Nouo.

Maledicentiæ & liuori vnum, ſed quod inſtar omnium eſſe poſsit, magni illius Cuiacij iudicium opponendum: *Tribonianus*, inquit, *maximus ſanè fuit Iureconſultus, hæc laus ei eripi non poteſt, idque monſtrant* OMNES LEGES, *quæ ab eodem editæ ſunt ſub nomine* Comment. in Tit. 13. de Rei Vxoriæ, &c. lib. 5. Cod.

Iuſtiniani: nam pleniſſimæ ſunt eruditionis, & prudentiæ legitimæ; quamobrem ſum omnibus auctor, vt omnes Iuſtiniani Conſtitutiones perlegant, diligenterque perſcrutentur.

IV. Ne vltrà imperiti, ne minùs ſolertes, ne plagiarij audiant Gratianus & S. Raymundus, viri illuſtres, & Principum ac Sanctiſsimorum hominum amicitiâ noti. Sileant Ariſtarchi, neque vltrà ſuis obelis mortuorum famam non ſine ſacrilegio figant. Credamus nihil eſse grato animo honeſtius: & ſi gratiam tantam referre non poſsumus, quantam debemus, habeamus tamen tantam, quammaximam animus capere poteſt.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FINIS.